

บทที่ 5

ปัญหาของการสร้างความชอบธรรมให้กับการกีดกันส่วนรวมจากการจัดการสิ่งแวดล้อม

การที่รัฐยังคงใช้นโยบายพลังงานที่มุ่งขยายกำลังผลิตไฟฟ้าให้เพียงพอกับความต้องการใช้ ทำให้รัฐอ้างถึงความจำเป็นในการผลิตไฟฟ้าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าในช่วงทศวรรษที่ 2540 ทรัพยากรภายในประเทศจะมีขีดจำกัด รัฐได้แก้ปัญหาด้วยการซื้อเชื้อเพลิงจากต่างประเทศมาผลิตไฟฟ้าทดแทนเชื้อเพลิงภายในประเทศ โครงการซื้อก๊าซธรรมชาติจากสหภาพพม่าภายใต้ความรับผิดชอบของปตท. เป็นหนึ่งในโครงการขยายกำลังการผลิตของกฟผ. ซึ่งมีการวางแผนไว้ว่าจะซื้อเชื้อเพลิงจากแหล่งต่างๆ ในโลกหลายแห่งในอนาคต การลงนามระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสลอร์คเริ่มต้นขึ้นในปี.ศ. 2536 เพื่อซื้อก๊าซธรรมชาติจาก “แหล่งยาดานา” กลางทะเลเล็กของสหภาพพม่ามาป้อนโรงไฟฟ้าพลังความร้อนร่วม⁴⁵ แห่งใหม่ของกฟผ. ที่จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีกำลังการผลิตถึง 4,600 เมกะวัตต์ ภายหลังจากการลงนามซื้อขายก๊าซฯ โครงการวางท่อส่งก๊าซฯ ทั้งในพม่าและไทยก็ได้เริ่มต้นขึ้น โดยมีได้มีการแจ้งให้สาธารณชนรับรู้ แม้ว่าจะสร้างผลกระทบต่อพื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นบริเวณกว้าง กลุ่มอนุรักษ์ท้องถิ่นในจังหวัดกาญจนบุรีได้เคลื่อนไหวคัดค้านการทำลายป่าที่ขัดต่อกฎหมายอนุรักษ์ ทำให้เกิดกระแสการโต้แย้งเรื่องความชอบธรรมของโครงการก่อสร้างท่อส่งก๊าซไทย-พม่าในเวทีสาธารณะอย่างกว้างขวาง

นอกจากรัฐจะเพิ่มกำลังผลิตไฟฟ้าโดยซื้อเชื้อเพลิงจากต่างประเทศแล้ว รัฐได้สนับสนุนให้ภาคเอกชนมีบทบาทในโครงการ “ผู้ผลิตไฟฟ้าอิสระ” หรือ “ไอพีพี” (Independent Power Producer) และโครงการ “ผู้ผลิตไฟฟ้าขนาดเล็ก” หรือ “เอสพีพี” (Small Power Producer) ซึ่งเน้นให้ภาคเอกชนผลิตไฟฟ้าขายให้แก่การไฟฟ้าฝ่ายผลิต (กฟผ.) รัฐอ้างว่าโครงการดังกล่าวจะช่วยลดบทบาทของกฟผ. ซึ่งมีอำนาจผูกขาดระบบไฟฟ้าทั้งระบบ

อย่างไรก็ตาม โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน 2 แห่งของภาคเอกชนที่ได้รับอนุมัติให้สร้างเป็นแห่งแรกที่บ้านบ่อนอก อำเภอเมือง และบ้านกรูด อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ถูกคัดค้านจากสังคมอย่างกว้างขวางเช่นเดิม เนื่องจากกระบวนการผลิตไฟฟ้าของภาคเอกชนอยู่ภายใต้โครงสร้างการจัดการทรัพยากรที่รวมศูนย์ และไม่เปิดให้สาธารณชนเข้ามีส่วนร่วมเช่นเดิม

⁴⁵ การผลิตไฟฟ้าด้วยโรงไฟฟ้าพลังความร้อนร่วม ซึ่งใช้ก๊าซธรรมชาติและน้ำมันเตาเป็นเชื้อเพลิง ถูกกำหนดให้เป็นยุทธศาสตร์ในการผลิตไฟฟ้าในทศวรรษที่ 30-40 ทดแทนการผลิตไฟฟ้าจากเขื่อนพลังน้ำ ซึ่งถูกต้องด้านจากประชาชนมากจนไม่สามารถก่อสร้างได้อีก

ในบทนี้ จึงจะวิเคราะห์ความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร ที่ปรากฏในโครงการผลิตไฟฟ้าจำนวน 2 โครงการ ได้แก่ โครงการสร้างท่อส่งก๊าซไทย-พม่า ซึ่งดำเนินการก่อสร้างเสร็จไปแล้ว และโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินของภาคเอกชน 2 แห่ง ที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการผลักดันโครงการ เนื่องจากเป็นโครงการที่ดำเนินการในช่วงเวลาเดียวกับที่รัฐได้นิยามความหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโฆษณา การวิเคราะห์จึงจะมุ่งทำความเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างการนำแนวคิดในโฆษณามาสร้างความชอบธรรมให้แก่โครงการผลิตไฟฟ้ากับความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร เนื่องจากแนวคิดที่ว่าด้วยคุณธรรมเชิงเศรษฐกิจของการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ได้กีดกันการเข้าถึงทรัพยากรของคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม

ในการทำความเข้าใจในเรื่องความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรดังกล่าว จึงจะวิเคราะห์กระบวนการ 3 กระบวนการที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมกับการช่วงชิงความหมายของธรรมชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นความซับซ้อนของการที่กลุ่มต่างๆ ในสังคมได้ นิยามความหมายธรรมชาติอย่างหลากหลาย เพื่อตอบโต้กับวิถีคิดของรัฐที่มุ่งแปรธรรมชาติให้กลายเป็นทุนทางเศรษฐกิจ จากนั้นจึงจะวิเคราะห์กระบวนการกีดกันการมีส่วนร่วมในการควบคุมทรัพยากรกับการต่อต้านของสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อตอบโต้กลไกที่รัฐและทุนใช้แย่งยึดทรัพยากรของส่วนรวม ไปใช้ราวกับเป็นทรัพย์สินส่วนตัว และในท้ายที่สุดจึงจะวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมกับการช่วงชิงพื้นที่สาธารณะ เพื่อรักษาทรัพยากรของส่วนรวมเอาไว้เพื่อเป็นสมบัติของส่วนรวมต่อไป และเพื่อให้ภาคประชาสังคมได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรมากขึ้น

5.1 ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่กับการช่วงชิงความหมายของธรรมชาติ

หน่วยงานของรัฐและกลุ่มทุนได้นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมเชิงเศรษฐกิจ มาสร้างความชอบธรรมให้แก่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในกระบวนการผลิตไฟฟ้า เช่น ในการผลักดันโครงการซื้อก๊าซจากพม่า คณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติอ้างว่า โครงการซื้อก๊าซธรรมชาติจากพม่ามีความชอบธรรม เพราะให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงกว่าการผลิตไฟฟ้าด้วยเชื้อเพลิงอื่นๆ แต่การไม่ซื้อก๊าซธรรมชาติจากพม่าจะทำให้ประเทศขาดแคลนพลังงาน และทำให้ต้องนำเข้าน้ำมันเพื่อใช้ในอุตสาหกรรมต่างๆ มากขึ้น จากปัจจุบันที่มีการนำเข้าน้ำมันคิดเป็นมูลค่าถึงปีละ 2 แสนล้านบาทแล้ว (ปิยสวัสดิ์ อัมระนันท์ 2542ก.) ปตท. อ้างว่า การใช้ก๊าซธรรมชาติจากพม่าช่วยประหยัดทรัพยากรภายในประเทศ (ปตท. 2542ก.) และช่วยให้มีความพร้อมมากขึ้นสำหรับการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศให้กลายเป็นเขตอุตสาหกรรมใหม่ ตลอดจน

โครงการนี้มีความเหมาะสม เพราะประเมินต้นทุนทางเศรษฐกิจ⁴⁶ เปรียบเทียบกับผลประโยชน์ (Cost-benefit Analysis) แล้วพบว่า ให้ผลตอบแทนต่อหน่วยสูงที่สุด (ปตท. 2540ข.)

ในทำนองเดียวกัน ในการผลักดันโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินของภาคเอกชน เลขาธิการ สทท. อ้างว่า โครงการดังกล่าว ทำให้สามารถผลิตไฟฟ้าได้ราคาถูกกว่าการใช้เชื้อเพลิงชนิดอื่น (ปิยสวัสดิ์ 2542ข.) การผลิตไฟฟ้าด้วยถ่านหิน จึงเป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่เศรษฐกิจของประเทศ แต่การไม่ใช้ถ่านหินจะทำให้การผลิตไฟฟ้าต้องพึ่งพิงก๊าซธรรมชาติซึ่งราคาแพงมากเกินไป (มติชนรายวัน 28 ธ.ค. 2541)

วิธีคิดที่ให้คุณค่าแก่ธรรมชาติในเชิงเศรษฐกิจ และมุ่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดในเชิงเศรษฐกิจดังกล่าว ถือเป็นแนวคิดแบบอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) แนวคิดดังกล่าวไม่ให้คุณค่าแก่ธรรมชาติในแง่อื่นๆ รวมถึงละเลยไม่ให้คุณค่าแก่ทรัพยากรธรรมชาติบางประเภท ซึ่งตลาดเสรีประเมินว่าไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ⁴⁷ เช่น คุณค่าของป่าในการเป็นแหล่งเก็บรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ การเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า การเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร การเป็นแหล่งเก็บซับความชุ่มชื้น การเป็นแหล่งแร่ธาตุ และการเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ นอกจากนี้ คุณค่าของระบบนิเวศชายฝั่งทะเลในฐานะแหล่งเก็บรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ แหล่งอาศัยของสัตว์ทะเลวัยอ่อน แหล่งอาศัยของปะการัง แหล่งท่องเที่ยว แหล่งหาเลี้ยงชีพของชาวประมง ตลอดจนคุณค่าของพื้นที่ชายฝั่งในฐานะแหล่งน้ำใช้สอยของชุมชนท้องถิ่น ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์สาธารณะ แหล่งผลิตอากาศบริสุทธิ์ ล้วนถูกประเมินว่าไม่มีคุณค่า (Value Free) หรือมีมูลค่าเป็นศูนย์

การให้คุณค่าแก่ธรรมชาติจากมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจ จึงทำให้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติบางประเภทที่กลไกตลาดเสรีประเมินว่าไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ถูกประเมินค่าเป็นต้นทุนภายนอก (Externalities) ซึ่งรัฐและทุนสามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ได้ราวกับเป็นของฟรี ด้วยเหตุนี้ ป่าจึงถูกประเมินค่าเท่ากับมูลค่าเชิงพาณิชย์ของซุง 1,584 ต้น ที่ออกป. สามารถขายเป็นเงินได้ 2 ล้านบาท ดังนั้นเส้นทางวางท่อก๊าซฯ ผ่านป่า เป็นระยะทางกว่า 177 กิโลเมตร จึงถูกประเมินว่าคุ้มค่า (ปตท. 2540ก.) มากกว่าเส้นทางวางท่อก๊าซฯ ที่ไม่ผ่านป่า ซึ่งต้องเพิ่มเงินทุนอีก 2,800 ล้านบาท (มติชนรายวัน 17 ธ.ค. 2540) ส่วนพื้นที่ชายฝั่งทะเลถูกประเมินคุณค่าเท่ากับราคาที่ดิน

⁴⁶ ได้แก่ ค่าที่ดิน ค่าท่อ ค่าอุปกรณ์ ค่าก่อสร้างและค่าวางระบบควบคุม ค่าภาษีนำเข้า ค่าจ้างบริษัทวิศวกรที่ปรึกษาโครงการ ค่าใช้จ่ายในการบริหารโครงการ ค่าเชื้อเพลิงเชื้อขาด ค่าดอกเบี้ยระหว่างการก่อสร้าง

⁴⁷ ในเวทีประชาพิจารณ์โรงไฟฟ้าปอนอก คณะกรรมการกฤษฎีกา ตีความว่าน้ำทะเลมิใช่ทรัพยากรมีค่าทางเศรษฐกิจ จึงต่างจากแร่ธาตุ ดินน้ำมันบริษัท ทั้งสอง จึงไม่ต้องจ่ายค่าชดเชยจากการใช้น้ำทะเลที่สร้างผลกระทบต่อธรรมชาติและชาวประมง (บริษัทกัลฟ์ เพาเวอร์ เจเนอเรชั่น จำกัด 2542ข)

ดินซึ่งบริษัทเอกชนจะต้องซื้อเป็นที่ตั้งโรงไฟฟ้าถ่านหิน ชายฝั่งทะเลบ้านปอนอกและบ้านกรูดจึงถูกประเมินว่ามีความคุ้มค่าในการสร้างโรงไฟฟ้ามากกว่าพื้นที่อื่นๆ เพราะทำให้ต้นทุนการผลิตไฟฟ้าต่ำ เนื่องจากอยู่ใกล้สายส่งของกฟผ. จึงเชื่อมโยงไฟฟ้าเข้าสู่ระบบได้สะดวก ใกล้ผู้ใช้ไฟฟ้าและใกล้ถนนสายใหญ่จึงสะดวกในการขนส่ง ใกล้ทะเลจึงสะดวกในการลำเลียงถ่านหิน และใกล้แหล่งน้ำสำหรับระบายความร้อนพอเพียง (บริษัทกัลฟ์เพาเวอร์ เจเนอเรชั่น จำกัด 2542ก)

การให้คุณค่าแก่ธรรมชาติจากมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจ จึงช่วยให้บริษัทเอกชนสามารถใช้พื้นที่ชายฝั่ง น้ำทะเล แหล่งน้ำสาธารณะ และอากาศบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นทรัพยากรของส่วนรวมได้ราวกับเป็นของฟรี ทั้งยังสามารถปล่อยน้ำจากโรงไฟฟ้ากลับสู่ทะเล และปล่อยมลพิษสู่บรรยากาศ⁴⁸ ได้ฟรีๆ อีกด้วย (บริษัทกัลฟ์เพาเวอร์ เจเนอเรชั่น จำกัด 2542ก) ทั้งๆ ที่การใช้น้ำทะเลในกระบวนการผลิตไฟฟ้า ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อระบบนิเวศชายฝั่ง วงจรชีวิตของสัตว์ทะเล และเศรษฐกิจของชาวประมง ดังที่กรมประมงยืนยันว่า การดูดน้ำทะเลไปใช้ในกระบวนการผลิตไฟฟ้าทำให้สูญเสียแพลงตอนซึ่งเป็นแหล่งอาหารของสัตว์ทะเลวัยอ่อน (บริษัทกัลฟ์เพาเวอร์ เจเนอเรชั่น จำกัด 2542ก.) ศูนย์พัฒนาประมงยืนยันว่า การปล่อยน้ำอุณหภูมิสูงกลับสู่ทะเล ส่งผลกระทบต่อวงจรชีวิตของสัตว์ทะเลวัยอ่อน โดยเฉพาะวัฏจักรชีวิตของปลาหู ซึ่งเป็นแหล่งรายได้ของชาวประมงในพื้นที่หลายจังหวัด (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 22 เม.ย. 2542) มลพิษทางอากาศที่ปล่อยออกจากโรงไฟฟ้า ยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ การกลืนกิน การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การท่องเที่ยว ตลอดจนคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น

การนิยามความหมายธรรมชาติเป็นทุนทางเศรษฐกิจ จึงเป็นกลไกเชิงอำนาจที่ช่วยให้รัฐและทุนสามารถเข้าถึงและใช้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นสมบัติของส่วนรวม ได้ราวกับเป็นสมบัติส่วนตัว ในขณะที่เดียว การนิยามความหมายธรรมชาติเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ก็ทำให้รัฐและทุนสามารถกีดกัน (to exclude) ชุมชนท้องถิ่นออกจากสิทธิในการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรส่วนรวมได้อีกด้วย การนิยามความหมายธรรมชาติเป็นทุนทางเศรษฐกิจ จึงเป็นกลไกเชิงอำนาจที่ช่วยให้รัฐและทุนสามารถปิดกั้นทรัพยากรของส่วนรวมได้อย่างชอบธรรม

⁴⁸ กระบวนการผลิตไฟฟ้าโดยใช้ลิกไนต์จะปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ซึ่งเมื่อเข้าสู่บรรยากาศจะกลายเป็นฝนกรด ไนโตรเจนออกไซด์ คาร์บอนมอนอกไซด์และเถ้าที่เกิดจากถ่านหิน เป็นมลพิษที่มีอันตรายต่อระบบทางเดินหายใจของคน และทำให้พืชผล สัตว์เลี้ยงเสียหาย นอกจากนี้ กระบวนการเผาไหม้ถ่านหินยังมีการปล่อยโลหะหนักและสารกัมมันตภาพรังสีที่สะสมในร่างกายแล้ว จะเร่งให้เกิดโรคมะเร็ง (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 21 ก.พ. 2542)

แนวคิดที่ว่าด้วย “การปิดกั้น” (Enclosure) ถูกใช้เป็นครั้งแรกในการอธิบายวิวัฒนาการของการสะสมทุนในยุโรป โดยคาร์ล มาร์กซ์ ซึ่งอธิบายกระบวนการที่รัฐกรรมพิปิดกั้นที่ดิน เพื่อแย่งยึดที่ดินไปจากผู้ผลิต ซึ่งทำให้รัฐกรรมพิสามารถแปรทรัพย์สินส่วนรวมให้กลายเป็นกรรมสิทธิ์เอกชน และสามารถสะสมทุนจากการถือครองที่ดินและการขูดรีดแรงงานในกระบวนการผลิตจนมั่งคั่ง

สำหรับแนวคิดที่ว่าด้วย “การปิดกั้นทรัพย์สินของส่วนรวม” (Enclosure of the Commons) เกิดจากการที่มีผู้นำแนวคิดที่ว่าด้วยการปิดกั้น ไปปรับใช้เพื่อศึกษาปัญหาสังคมในเวลาต่อมา เช่น Charles C. Geisler (1982) อธิบายกระบวนการปิดกั้นที่ดินซึ่งเกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา และทำให้รัฐบาลกลางสามารถควบคุมทรัพยากรที่ดินในท้องถิ่นได้อย่างเบ็ดเสร็จ ขณะที่คนท้องถิ่นต้องสูญเสียที่ดินและสิทธิเหนือที่ดินทั้งหมด

ส่วน Raymond L. Bryant and Sinead Bailey (1997) ใช้แนวคิดที่ว่าด้วยการปิดกั้นทรัพยากรของส่วนรวม ศึกษากรณีต่างๆ ซึ่งรัฐในประเทศโลกที่สามใช้ปิดกั้นทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น การใช้อำนาจของรัฐแทรกแซงเชิงเศรษฐกิจ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวของระบบทุนนิยมในปริมาณหลายอย่าง การพยายามลดต้นทุนในกระบวนการผลิตของรัฐให้น้อยที่สุด โดยผลกำไรจะตกทุนให้สังคมเป็นผู้จ่ายแทน การสนับสนุนเงินงบประมาณ เพื่อก่อให้เกิดการแทรกแซงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม การออกกฎหมาย เพื่อทำให้สถาบันในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่เดิมอ่อนแอลงหรือเสื่อมสลายหายไป การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสถาบันที่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการจากรัฐ และให้อำนาจแทนที่สถาบันเดิม การควบคุมความคิดในเรื่องความชอบธรรมในการใช้ทรัพยากร เป็นต้น

สำหรับศ สันตสมบัติ (2539ข.) เรียกกระบวนการดังกล่าวว่าการปิดล้อม และใช้แนวคิดที่ว่าด้วยการปิดล้อม ศึกษาการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมสู่พื้นที่ปริมาณของกรุงเทพในนามของการพัฒนา ซึ่งรัฐได้ปิดล้อมทรัพยากรในหลายรูปแบบ เช่น การควบคุมพื้นที่ การจัดระเบียบทางสังคมการเมือง การปิดล้อมเมล็ดพันธุ์ การควบคุมความคิดทางสังคม ฯลฯ กระบวนการปิดล้อมช่วยให้อุตสาหกรรมสามารถขออนแทรกสู่ชนบท และทำให้ชุมชนท้องถิ่นสูญเสียอำนาจในการควบคุมทรัพยากรและปัจจัยการผลิต ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นตกอยู่ในภาวะพึ่งพิงภายนอกมากขึ้น ซึ่งทำให้กลุ่มผลประโยชน์จากภายนอกสามารถแสวงประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นได้ง่ายขึ้น

ส่วน Philip Hirsch (1998) ใช้แนวคิดการปิดกั้น ศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการควบคุมทรัพยากรในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อศึกษากระบวนการที่กลุ่มผลประโยชน์ซึ่งสนับสนุนกรรมสิทธิ์แบบปัจเจก สร้างความชอบธรรมในการควบคุมทรัพยากรของส่วนรวม เอิร์ดชชี้ว่า กระบวนการปิดกั้นทรัพยากรของส่วนรวม มองเห็นได้

อย่างชัดเจนในเนื้อหาของการโต้แย้งในเรื่องความชอบธรรมในการจัดการทรัพยากร ซึ่งปรากฏในประเด็นที่เขาเรียกว่า “การเมืองในเรื่องความเป็นธรรมทางสังคม” (The Politics of Social Justice) การโต้แย้งในเรื่องผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ หรือ “การเมืองในเรื่องต้นทุนภายนอก” (The Politics of Externality) การโต้แย้งในเรื่องความหมายของสัญลักษณ์ที่สื่อถึงกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันในสังคม หรือ “การเมืองในเรื่องคุณค่าเชิงสัญลักษณ์” (The Politics of Semiotic Value)

สำหรับในงานศึกษานี้ ใช้แนวคิด “การปิดกั้น” ทรัพยากรของส่วนรวม ในความหมายของการทำให้ทรัพยากรของส่วนรวม ถูกใช้ราวกับเป็นสมบัติส่วนตัว ซึ่งถือเป็นการกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรรูปแบบหนึ่ง

นอกจากการให้คุณค่าแก่ธรรมชาติในเชิงเศรษฐกิจ จะเป็นการปิดกั้นทรัพยากรของส่วนรวมแล้ว ยังทำให้มิติทางด้านความเป็นธรรมในการใช้ทรัพยากรถูกมองข้ามไปอีกด้วย เนื่องจากวิธีคิดแบบอรรถประโยชน์นิยม ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจ แต่วิธีคิดดังกล่าวไม่ให้ความสำคัญกับสิทธิในการใช้ทรัพยากรของคนทุกกลุ่มในสังคมด้วยเหตุนี้ การรื้อถอนสิทธิในกระบวนการผลิตไฟฟ้า จึงถูกมองว่าสามารถทดแทนได้ด้วยการสร้างอรรถประโยชน์เชิงเศรษฐกิจที่มากกว่า เช่น ปตท. อ้างว่า การสูญเสียพื้นที่ป่าในโครงการวางท่อก๊าซฯ สามารถแก้ไขได้ด้วยโครงการปลูกป่าซึ่งใช้เงินลงทุนสูงถึง 66 ล้านบาท (ปตท. 2540ข.) ผลกระทบทางสังคมต่อชาวบ้านกว่า 4,400 ครอบครัวตลอดแนวท่อก๊าซฯ ถูกปตท. อ้างว่าแก้ไขได้ด้วยการส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้ และการจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนในโครงการพัฒนาชุมชน⁴⁹ (ปตท. 2540 ข. หนังสือพิมพ์แนวหน้า 26 ก.พ. 2541:2) ส่วนบริษัทเอกชนอ้างว่า ผลกระทบต่อปะการังจากการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน แก้ไขได้ด้วยการจัดทำโครงการฟาร์มทะเล หรือการเพาะเลี้ยงสัตว์ทะเลที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจสูง (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 25 เม.ย. 2542:5) รัฐเองก็ให้เหตุผลว่า การสูญเสียอาชีพประมงจากการผลิตไฟฟ้า แก้ไขได้ด้วยการส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 19 พ.ค. 2542) การใช้อรรถประโยชน์เชิงเศรษฐกิจเป็น

⁴⁹ โครงการพัฒนาชุมชนนี้ ปตท. ร่วมกับสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ภายใต้ความรับผิดชอบของมีชัย วีระไวทยะ ได้ดำเนินการจัดฝึกอบรมอาชีพ พัฒนาการศึกษาศาธารณสุขมูลฐาน โดยใช้งบประมาณเริ่มต้น 15 ล้านบาท เป็นค่าจัดสร้างอาคาร ซื้อวัสดุที่ดินและฝึกอบรมบุคลากร นอกจากนี้ โครงการดังกล่าว ยังสนับสนุนให้ชุมชนกู้เงินดอกเบี่ยต่ำจากธนาคารโลก เพื่อจัดตั้งกองทุนหมุนเวียน หมู่บ้านละไม่เกิน 1 แสนบาท เพื่อใช้ในกิจกรรมพัฒนาชุมชน ตามที่คณะกรรมการชุมชนเห็นสมควร (หนังสือพิมพ์แนวหน้า 26 ก.พ. 2541:2) ทั้งนี้การปล่อยเงินกู้ดังกล่าว จะสัมพันธ์กับการให้ความร่วมมือในโครงการปลูกป่าของปตท. และอัตราการรอดและการเจริญเติบโตของต้นไม้ในพื้นที่ปลูกป่าของปตท. เป็นสำคัญ (ปตท. 2540ข.)

เครื่องชี้วัดความชอบธรรมในการใช้ทรัพยากร จึงทำให้รัฐและทุนสามารถดิลลอนสิทธิในการใช้ทรัพยากรของคนทุกกลุ่มในสังคมได้อย่างชอบธรรม

การที่หน่วยงานของรัฐและทุนได้นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมเชิงเศรษฐกิจ ของการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด (Economic Morality) มาสร้างความชอบธรรมให้แก่การเข้าถึงและใช้ทรัพยากรในโครงการผลิตไฟฟ้าต่างๆ ได้ก่อให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) ซึ่งสะท้อนว่าสังคมไม่ยอมรับการให้คุณค่าแก่ธรรมชาติในด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวตามแนวทางที่รัฐชี้แนะ นอกจากนี้ สังคมยังเคลื่อนไหวเพื่อนิยามความหมายให้แก่ธรรมชาติอย่างหลากหลาย รวมถึงการสร้าง ความหมายทางวัฒนธรรม เพื่อแสดงตัวตน และตอบโต้ต่อรองให้ได้มาซึ่งอำนาจและความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรในลักษณะต่างๆ ซึ่งนอกจากจะแสดงให้เห็นว่าสังคมไม่ตกอยู่ภายใต้แนวคิดที่มุ่งครอบงำแล้ว สังคมยังมีศักยภาพในการสร้างแนวคิดเชิงตอบโต้กับแนวคิดที่มุ่งครอบงำ (Counter-Hegemonic Idea) ได้อีกด้วย

กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อช่วงชิงความหมายของธรรมชาติ ให้ได้มาซึ่งอำนาจและความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ สามารถจำแนกได้เป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ แบบที่หนึ่ง การเคลื่อนไหวทางสังคมโดยชุมชนท้องถิ่น แบบที่สอง การเคลื่อนไหวทางสังคมโดยกลุ่มคนชั้นกลางในท้องถิ่น แบบที่สาม การเคลื่อนไหวทางสังคมโดยกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนจากภายนอก และแบบที่สี่ การเคลื่อนไหวโดยนักวิชาการและปัญญาชนจากภายนอก

สำหรับการเคลื่อนไหวทางสังคมโดยชุมชนท้องถิ่นนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ กลุ่มคนในท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวคัดค้านโครงการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อผลิตไฟฟ้า กับกลุ่มคนในท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวสนับสนุนโครงการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อผลิตไฟฟ้า

กลุ่มคนในท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวคัดค้านโครงการวางท่อก๊าซฯ เป็นกลุ่มคนที่พึ่งพิงทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นฐานในการดำรงชีวิต และเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง เช่น ชาวบ้านในตำบลจระเข้เผือก และตำบลท่าเสา อำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี และชาวปกาเกอญอในพื้นที่ป่า ซึ่งเป็นผู้สูญเสียพื้นที่ตั้งบ้านเรือนและพื้นที่ทำกินให้แก่การวางท่อก๊าซฯ คนกลุ่มนี้ได้ใช้วิธีคิดแบบสังคมนิยมเชิงนิเวศเคลื่อนไหวตอบโต้วิธีคิดของรัฐและทุนที่มองธรรมชาติเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากการนิยามความหมายป่า เป็น “แผ่นดินเกิด” “ที่ตาย” “ที่ทำกิน” “ต้นน้ำลำธาร” “ต้นทุนชีวิตของลูกหลาน” เพื่อชี้ให้เห็นว่าป่าเป็น “ต้นทุนชีวิต” ของปัจเจก และ “ต้นทุนทางสังคม” ที่มีคุณค่าต่อการดำรงอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ป่าจึงเป็นสมบัติของส่วนรวม ดังนั้นอำนาจในการควบคุมการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากป่า จึงเป็นอำนาจของสังคม (Social Control) มิใช่อำนาจของรัฐ (State Control)

การที่ชุมชนท้องถิ่นได้จัดพิธี “บวชป่า” ในแนวทอเก๊าซซ ขึ้น (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 25 ม.ค. 2541) เป็นการยืนยันถึงอำนาจในการควบคุมป่าของชุมชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการนำเอา ผ้าเหลือง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนพระรัตนตรัยหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดของชาวพุทธ มาห่อหุ้มต้นไม้ไว้ และทำพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อทางศาสนา ที่เรียกว่า “การบวชป่า” นั้น เป็นการสร้างความหมายเชิงวัฒนธรรมให้แก่ป่า เพื่อบอกให้คนในสังคมได้รู้ว่า ป่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวพุทธไม่อาจล่วงละเมิด

พิธีบวชป่าจัดขึ้นเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ. 2537 เมื่อเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือได้จัด “โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้น” ขึ้น เพื่อร่วมเฉลิมฉลองเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบปีที่ 50 การที่ชุมชนท้องถิ่นจัดทำโครงการบวชป่า 50 ล้านต้นขึ้นในวาระเดียวกับที่รัฐจัดทำโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ 50 ล้านต้น จึงกระบวนกรสร้างความหมายทางวัฒนธรรม เพื่อแสดงตัวตน (Identity) ของชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนสำคัญในการรักษาป่ามาก่อน และเพื่อช่วงชิงความชอบธรรมในการจัดการป่ากับอำนาจจากภายนอก

เนื่องจากในด้านหนึ่ง การบวชป่าแสดงถึงวิถีคิดในเรื่องอำนาจของชุมชนท้องถิ่นในการควบคุมป่าที่มีมาอย่างสืบเนื่องและมีได้ถูกทำลายลงไป แม้จะมีการอ้างอำนาจรัฐเหนือพื้นที่ป่าดังสะท้อนในคำกล่าวของ จอห์น โฮโดเชา ประธานโครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้น ที่ว่า “การบวชป่าไม่ใช่สิ่งใหม่ เนื่องจากเมื่อก่อนนี้ ก็มีการนำผ้าเหลืองไปบวชต้นไม้ใหญ่มาก่อน การบวชป่าเป็นการเชิญอำนาจศักดิ์สิทธิ์มาช่วยคุ้มครองรักษาป่าไว้ตามธรรมชาติ เป็นการประกาศถึงความศักดิ์สิทธิ์ของป่า ที่คนจะต้องเคารพ” (จอห์น โฮโดเชา 2539:24) การนิยามความหมายป่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของส่วนรวม จึงแสดงถึงวิถีคิดในเรื่องอำนาจในการควบคุมทรัพยากรที่ให้ความสำคัญกับอำนาจที่มาจากความเป็นธรรม สะท้อนความแตกต่างจากวิถีคิดของรัฐและคนชั้นกลางซึ่งใช้อำนาจตามกฎหมายแย่งยึดป่าไปจากชุมชนท้องถิ่น อันเป็นการใช้อำนาจที่มีได้ตั้งอยู่บนความเป็นธรรม

ในอีกด้านหนึ่ง การบวชป่ายังแสดงถึงวิถีคิดในเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่น ที่มีความแตกต่างจากวิถีคิดในการอนุรักษ์ธรรมชาติของรัฐและคนชั้นกลาง เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นเชื่อในศักยภาพการฟื้นตัวของธรรมชาติ จึงเชื่อว่าป่าสามารถฟื้นฟูตัวเองให้คืนสู่สภาพธรรมชาติได้โดยไม่ต้องปลูก การนิยามความหมายการบวชป่าเป็นการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพโดยวิถีธรรมชาติ ซึ่งให้ผลสำเร็จเหนือกว่าการปลูกป่า (นิธิ 2539:43-48) จึงเป็นการตอบโต้วิถีคิดในการจัดการป่าอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ของรัฐและคนชั้นกลาง ซึ่งให้คุณค่ากับการปลูกป่า

การที่ชุมชนในแนววงทอเก๊าซซ คัดค้านโครงการวางทอเก๊าซซ ด้วยการบวชป่าและขัดขวางไม่ยอมให้ปตท. วางทอเก๊าซซ ผ่านที่ป่าและที่ดินของตน จึงเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อ

แสดงถึงอำนาจในการควบคุมทรัพยากรของท้องถิ่น ที่ไม่ยอมรับการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมของรัฐ ซึ่งละเมิดสิทธิในการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น

ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กลุ่มคนในท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวคัดค้านโครงการสร้างโรงไฟฟ้าบ่อนอกและหินกรูดนั้น ๆ เป็นกลุ่มคนที่พึ่งพิงทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นฐานในการดำรงชีวิต และเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการใช้ทรัพยากรเพื่อผลิตไฟฟ้า ได้แก่ กลุ่มชาวประมงกว่า 3,000 ครอบครัว กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว กลุ่มคนเหล่านี้ได้ใช้แนวคิดแบบสังคมนิยมเชิงนิเวศเพื่อเคลื่อนไหวคัดค้านการแปรรวมชาติเป็นทุนทางเศรษฐกิจ โดยการนิยามความหมายธรรมชาติเป็นต้นทุนชีวิตและต้นทุนทางสังคม ดังสะท้อนอยู่ในคำกล่าวของกลุ่มอนุรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอกที่ว่า “ทะเล” เป็น “ที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ” และ “สมบัติของชาวประมง” “น้ำฝน” เป็น “แหล่งน้ำกินน้ำใช้” และ “อากาศบริสุทธิ์” เป็น “ปัจจัยสำคัญในการประกอบอาชีพ” (กลุ่มอนุรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอก 2542) และการนิยามความหมายปลาโลมา ปลาโลมา และหญ้าทะเล เป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” โดยให้เหตุผลว่าสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติเหล่านี้ เป็นเครื่องบ่งชี้ความอุดมสมบูรณ์ของทะเล และความอุดมสมบูรณ์ของทะเลช่วยให้คนอยู่ดีมีสุข (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 14 เม.ย. 2542)

การนิยามความหมายให้แก่ธรรมชาติตามแนวคิดสังคมนิยมเชิงนิเวศ เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจและความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร ยังอ้างถึงหลัก “จริยธรรมแห่งการยังชีพ” หรือหลักการแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันในชุมชนเพื่อการดำรงชีพ ดังสะท้อนในคำกล่าวของ จีรวิณี แจงสกุล ประธานกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านกรูด ที่ว่า “ธรรมชาติที่สวยงามของบ้านกรูดเป็นที่อยู่ที่ดี ทำให้ชาวบ้านพอมีพอกิน ในน้ำมีปลาในนามีข้าว ทำการเกษตรแบบสันติสุข หากก่อสร้างโรงไฟฟ้าแล้ว ผลกระทบจะตกอยู่กับธรรมชาติที่มีค่ามาก” (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 3 เม.ย. 2542) และอ้างถึงหลัก “ความยั่งยืนเชิงนิเวศ” ดังสะท้อนอยู่ในคำกล่าวของนางจินตนา แก้วขาว ที่ว่า “พอนักวิชาการสำรวจเจอแนวปะการังในสภาพสมบูรณ์ พวกเราดีใจมาก บอกให้รู้ว่าพื้นที่บ้านกรูดมีความเหมาะสมที่จะอนุรักษ์ไว้ให้เป็นที่อยู่ของปลา ไม่เหมาะสมจะทำโรงไฟฟ้า” (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 4 พ.ค. 2542) และอ้างถึงหลัก “ความเป็นธรรมทางสังคมในการใช้ทรัพยากร” ดังสะท้อนอยู่ในคำกล่าวของจีรวิณี ที่ว่า “รัฐบาลสนใจอย่างเดียวว่า จะมีเงินตราเข้ามาในพื้นที่เศรษฐกิจ โดยไม่สนใจว่าจะสูญเสียทรัพยากรไปเพื่อแลกกับการพัฒนาอุตสาหกรรม ต้องคิดให้ดีว่ามูลค่าของธรรมชาติมากกว่าแสนล้านบาท หากก่อสร้างโรงไฟฟ้าแล้ว ผลกระทบจะตกอยู่กับธรรมชาติที่มีค่ามาก เงินสี่หมื่นล้านบาทที่สร้างโรงไฟฟ้าก็ไม่สามารถซื้อหาธรรมชาติมาใหม่ได้” (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 4 เม.ย. 2542) และสะท้อนอยู่ในคำกล่าวของ สมคิด สุนธิ ว่า “การทำไร่ สับปะรดของคนในท้องถิ่น ได้เงินมากก็หมุนเวียนอยู่ในท้องถิ่น แต่ทำโรงไฟฟ้ากำไรนักลงทุนเอาไป

เงินไหลออกจากท้องถิ่นหมด บริษัทยูเนียนฯ นั้น คนที่ถือหุ้นเป็นชาวต่างชาติถึง 90 เปอร์เซ็นต์ รายได้จากการผลิตไฟฟ้าก็จะตกอยู่กับชาวต่างชาติเท่านั้น ขณะที่สภาพอากาศและทรัพยากรของไทยถูกทำลาย” (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 4 เม.ย. 2542) การเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นเพื่อช่วงชิงความหมายของธรรมชาติ จึงเป็นการใช้อำนาจของท้องถิ่นที่วางอยู่บนหลักจริยธรรมแห่งการยังชีพ หลักความยั่งยืนเชิงนิเวศ และหลักความเป็นธรรมทางสังคมในการใช้ทรัพยากร มาควบคุมทรัพยากร (Local Control) และตอบโต้การใช้อำนาจของรัฐตามกฎหมาย

เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นให้คุณค่าแก่ธรรมชาติเป็นต้นทุนชีวิตและทุนทางสังคม ชุมชนท้องถิ่นจึงไม่ยอมรับวิถีคิดแบบอรรถประโยชน์นิยมที่มุ่งใช้เทคโนโลยีแสวงประโยชน์จากธรรมชาติตามความต้องการเฉพาะตน และวิถีคิดแบบเทคโนโลยีนิยมซึ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีตักตวงประโยชน์สูงสุดจากธรรมชาติ คนกลุ่มนี้จึงเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านวิถีคิดที่มองธรรมชาติในเชิงเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว โดยการร่วมกันจัดพิธี “ทอดผ้าป่า ด้านโรงไฟฟ้ามหากุศล” และจัดทำ “เหรียญศักดิ์สิทธิ์” รูปหล่อของพระเกจิอาจารย์ชื่อดังในท้องถิ่น ตลอดจนจัดทำ “ธงเขียว” เพื่อจำหน่ายแก่สาธารณชน (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 10 เม.ย. 2542) ถือเป็น การสร้างความหมายทางวัฒนธรรมเพื่อระดมทุนทางสังคม (Social Capital) มาใช้ในการพิทักษ์รักษาสมบัติของส่วนรวมเอาไว้ให้คงความเป็นส่วนรวมต่อไป กระบวนการดังกล่าวจึงเป็นการแสดงออกของสิ่งที่เรียกว่า “การเมืองในเชิงสัญลักษณ์” (Symbolic Politics) ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวในปริมนทลทางวัฒนธรรม เพื่อแสดงตัวตนของชุมชนท้องถิ่น เพื่อต่อรองให้ได้มาซึ่งสิทธิในการใช้ทรัพยากรและอำนาจในการกำหนดวิถีชีวิตตัวเอง

นอกจากนี้ การที่ชาวบ้านได้ร่วมกันขับไล่อบต. บอนอก ซึ่งมีมติอนุมัติให้ก่อสร้างโรงไฟฟ้าบอนอกในพื้นที่ โดยไม่ขออนุญาตจากชุมชนท้องถิ่นก่อน และได้ส่งตัวแทนชาวบ้านที่คัดค้านโรงไฟฟ้าลงลงสมัครเป็นสมาชิกอบต. แทน จนสามารถยกเลิกมติอบต.เดิม และมีมติห้ามสร้างโรงไฟฟ้าได้ในที่สุด (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 20 ก.ค. 2542) และการที่ชาวบ้านกรูดได้คัดค้านมติของอบต. ธงชัย ที่อนุมัติโรงไฟฟ้าโดยไม่ขอความเห็นจากคนในชุมชนก่อน ยังถือเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อแสดงถึงการไม่ยอมรับการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมราวกับเป็นสมบัติส่วนตัว เพื่อสนองประโยชน์ของคนบางกลุ่มในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ชุมชนท้องถิ่นประสานกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อพัฒนาชายฝั่งทะเลบอนอกและบ้านกรูดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 10 เม.ย. 2542) ตลอดจนได้มีการร่วมกันลงนามมอบทุนกุฎาเลี้ยงสัตว์สาธารณะของชุมชน ซึ่งบริษัทเอกชนต้องการขอเช่าจากอบต. เพื่อให้สำนักพระราชวังนำไปจัดตั้งสถาบันประมงแทน (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 10 พ.ค. 2542) ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าชุมชนท้องถิ่นไม่ได้ต่อต้านการใช้ทรัพยากรในเชิงเศรษฐกิจอย่างไม่มีเงื่อนไข ทว่าชุมชนท้องถิ่นจะ

ยอมรับการใช้ทรัพยากรในเชิงเศรษฐกิจ ก็ต่อเมื่อการใช้ทรัพยากรในเชิงเศรษฐกิจเหล่านั้น จะยังคงรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้เป็นสมบัติส่วนรวมต่อไปอย่างยั่งยืนเท่านั้น

สำหรับกลุ่มคนในท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวสนับสนุนการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อผลิตไฟฟ้านั้น เป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้รับผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรในโครงการโดยตรง กล่าวคือไม่ได้สูญเสียที่ดินหรือทรัพยากรที่เป็นฐานในการดำรงชีวิต แต่ได้รับประโยชน์ในทางตรงหรือทางอ้อมจากโครงการ ในกรณีโครงการสร้างท่อส่งก๊าซฯ ได้แก่ ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น (Local Powers) ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่สามารถเข้าถึงผลประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรมและความเติบโตทางเศรษฐกิจ คนกลุ่มนี้จึงเห็นด้วยกับแนวคิดในการแปรทรัพยากรธรรมชาติเป็นทุนทางเศรษฐกิจ และได้เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการก่อสร้างท่อส่งก๊าซฯ ให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว โดยไม่ต้องการเจรจากับฝ่ายที่คัดค้าน ทั้งยังข่มขู่ไม่ให้รัฐบาลดำเนินการตามข้อเรียกร้องของฝ่ายคัดค้านอีกด้วย (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 24 ม.ค. 2540)

ในกรณีโรงไฟฟ้าบ่อนอกและหินกรูด กลุ่มคนในท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวสนับสนุนการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อผลิตไฟฟ้า เป็นกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อผลิตไฟฟ้า แต่สามารถเข้าถึงผลประโยชน์จากการขายที่ดิน การเก็บภาษีโรงเรือนและภาษีมูลค่า หรือการเป็นแรงงานในโรงไฟฟ้าและโรงงานอุตสาหกรรมที่จะตามมา เช่น กลุ่มพิทักษ์สิทธิชุมชนชนบ้านกรูด อดีตกำนันตำบลธงชัย นักการเมืองท้องถิ่น ตลอดจนชาวบ้านที่เป็นแรงงานรับจ้าง คนกลุ่มนี้จึงเห็นด้วยกับแนวคิดในการแปรทรัพยากรธรรมชาติเป็นทุนทางเศรษฐกิจ และเชื่อว่าการพัฒนาไฟฟ้าจะทำให้ท้องถิ่นมีความเจริญในทางเศรษฐกิจ ช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศ และส่งเสริมการลงทุน (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 24 พ.ค. 2542) ซึ่งสะท้อนว่า คนในท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวสนับสนุนการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อผลิตไฟฟ้า เป็นกลุ่มคนที่มองทรัพยากรในแง่ผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว

สำหรับการเคลื่อนไหวทางสังคมโดยกลุ่มคนชั้นกลางในท้องถิ่นนั้น สามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มเช่นเดียวกัน ได้แก่ กลุ่มคนชั้นกลางในท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวคัดค้านโครงการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อผลิตไฟฟ้า กับกลุ่มคนชั้นกลางในท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวสนับสนุนโครงการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อผลิตไฟฟ้า

กลุ่มคนชั้นกลางในท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวคัดค้านโครงการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อผลิตไฟฟ้า เป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้รับผลกระทบโดยตรง เนื่องจากไม่ได้สูญเสียที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกิน แต่จัดเป็นกลุ่มคนผู้ได้รับผลกระทบทางอ้อม จากปัญหามลพิษและความเสื่อมโทรมของทรัพยากร เนื่องจากอยู่ในกลุ่มเสี่ยงจากปัญหามลพิษ ปัญหาความแห้งแล้ง ปัญหาอุทกภัย หรือปัญหาแผ่นดินไหว ในกรณีของโครงการวางท่อส่งก๊าซฯ ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์กาญจน์ ซึ่งเป็นกลุ่มคนชั้นกลางใน

จังหวัดกาญจนบุรีซึ่งไม่เห็นด้วยกับการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าต่อมนุษย์และสัตว์ป่า ไม่นับในเรื่องความเสี่ยงจากการรั่วไหลของก๊าซฯ และการเกิดแผ่นดินไหว ที่ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่เห็นด้วยกับการรื้อถอนสิทธิมนุษยชนของชนกลุ่มน้อยในพม่า ซึ่งกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน 2542)

กลุ่มคนเหล่านี้จึงได้ร่วมเคลื่อนไหวกับชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ และมีบทบาทสำคัญในการรณรงค์เชิงสาธารณะ และเชื่อมประสานกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนและปัญญาชนจากภายนอก ให้เข้าร่วมคัดค้านโครงการกับคนในท้องถิ่น การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนชั้นกลางในท้องถิ่นเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า คนกลุ่มนี้ไม่ยอมรับการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมเพื่อสร้างผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง กลุ่มคนที่เคลื่อนไหวตามแนวคิดแบบสังคมนิยมเชิงนิเวศเหล่านี้ ไม่เห็นด้วยกับการใช้ทรัพยากรส่วนรวมราวกับเป็นสมบัติส่วนตัว จนสร้างความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรระหว่างกลุ่มทางสังคม

ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กลุ่มคนในท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวคัดค้านโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าเอกชน เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และปัญหามลพิษซึ่งกระทบต่อคุณภาพชีวิต เช่น ข้าราชการและนักวิชาการในพื้นที่ ซึ่งเคลื่อนไหวอย่างไม่เป็นทางการร่วมกับชาวบ้านในท้องถิ่น ในการจัดกิจกรรมเชิงวิชาการและร่วมประชาพิจารณ์โรงไฟฟ้า

ส่วนกลุ่มคนชั้นกลางในท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวสนับสนุนโครงการวางท่อก๊าซไทย-พม่าและโครงการสร้างโรงไฟฟ้าเอกชน เป็นกลุ่มธุรกิจเอกชนที่สามารถเข้าถึงทรัพยากรในท้องถิ่น และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาไฟฟ้าและการพัฒนาอุตสาหกรรมในท้องถิ่นโดยตรง แต่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯ ในทางอ้อม ได้แก่ สภาพอาคารค้ำ หอการค้าจังหวัด สภาพอุตสาหกรรมชมรมโรงแรมรีสอร์ทและสนามกอล์ฟ สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อเร่งรัดให้รัฐบาลสร้างโครงการโดยไม่ต้องเปิดรับฟังความคิดเห็นจากฝ่ายคัดค้าน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มคนที่สามารถเข้าถึงผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรส่วนรวมในกระบวนการผลิตไฟฟ้า จึงเห็นด้วยกับการแปรทรัพยากรธรรมชาติเป็นทุนทางเศรษฐกิจ และสนับสนุนการใช้ทรัพยากรส่วนรวมราวกับเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว

สำหรับกลุ่มองค์กรเอกชนจากภายนอกที่เคลื่อนไหวคัดค้านโครงการวางท่อส่งก๊าซฯ นั้น ได้แก่ คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 16 สถาบัน (คอทส.) สมัชชาคนจน สภาเกษตรกรมิตร คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) มูลนิธิโกลด์คิมทอง ซึ่งนิยามความหมาย “ป่า” เป็น “ธรรมชาติที่ให้ชีวิต” “ที่อยู่อาศัยของคนในป่า” และ “สมบัติร่วมของมนุษยชาติ” ซึ่งเป็นการให้คุณค่าแก่ป่าในฐานะต้นทุนชีวิตและทุนทางสังคม

การวางท่อส่งก๊าซฯ ในประเทศพม่าเป็นระยะทางกว่า 60 กิโลเมตร ซึ่งทำให้สัตว์ป่าต้องได้รับความเดือดร้อน จึงถูกนิยามความหมายเป็น “การทำลายระบบนิเวศ” การวางท่อก๊าซฯ ผ่านที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวพม่า มอญ ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง คะฉิ่น ซึ่งทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นต้องสูญเสียที่ดิน ทั้งยังถูกบีบบังคับให้เป็นแรงงานสร้างท่อส่งก๊าซฯ อย่างทารุณ ถูกนิยามความหมายเป็น “การละเมิดสิทธิมนุษยชน” การวางท่อส่งก๊าซฯ ผ่านป่าในประเทศไทยท่ามกลางเสียงคัดค้านจากคนจำนวนมาก ถูกนิยามความหมายเป็น “การละเมิดจริยธรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม” นอกจากนี้ การมุ่งแสวงประโยชน์จากธรรมชาติ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบจากการซื้อก๊าซฯ จากรัฐบาลสลอร์ก ซึ่งช่วยให้รัฐบาลเผด็จการมีเงินในการซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ปัจจัยเพื่อปราบปรามประชาชนมากขึ้น ถูกนิยามความหมายเป็น “ระบบเศรษฐกิจแบบไร้ศีลธรรม” และ “การล่องละเมิดหลักการประชาธิปไตย” (ข้ายความร่วมมือเพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาไทย 2541:51-55) การเคลื่อนไหวคัดค้านของกลุ่มองค์กรเอกชนจึงวางอยู่บนวิถีคิดแบบสังคมนิยมเชิงนิเวศ

การที่คนกลุ่มนี้ใช้สิทธิความเป็นพลเมืองตามรัฐธรรมนูญ⁵⁰ ประกาศ “ปิดป่า” เพื่อปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและพิทักษ์สิทธิมนุษยชน ร่วมกับชุมชนท้องถิ่นที่คัดค้านโครงการวางท่อก๊าซฯ (หนังสือพิมพ์มติชน 7 มี.ค. 2541) จึงเป็นกระบวนการต่อสู้แห่งโดยสันติวิธี (Civil Disobedience)⁵¹ หรือเป็นการใช้สิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐของประชาชน ซึ่งถือเป็นการใช้สิทธิพลของ

⁵⁰ ในหมวด 3 สิทธิเสรีภาพของบุคคล มาตรา 45 ระบุว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่น ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีแห่งท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ มาตรา 57 ระบุว่า สิทธิของบุคคลที่จะดำรงชีพในสภาพแวดล้อมซึ่งจะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตนอย่างปกติ และต่อเมื่อย่อมได้รับความคุ้มครองการทำให้ น้ำ อากาศ แสงแดด หรือปัจจัยแห่งการดำรงชีพตามธรรมชาติอย่างอื่นเปลี่ยนแปลงไป จนกระทบต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของบุคคล จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะเป็นการกระทำโดยหน่วยงานของรัฐ ซึ่งอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการอันเป็นสาธารณประโยชน์

⁵¹ Ronald Dworkin ศาสตราจารย์นักปรัชญาแห่งมหาวิทยาลัย Oxford ได้นิยามการต่อสู้แห่งโดยสันติวิธีว่า หมายถึง เป็นการฝ่าฝืนกฎหมายโดยรู้ตัว เพื่อประท้วงและคัดค้านคำสั่งของผู้ปกครองที่อยู่ดิธรรม หรือเป็นการใช้สิทธิของประชาชนต่อต้านการกระทำของรัฐที่ไม่ชอบธรรม รากฐานของการต่อสู้แห่งโดยกฎหมายจึงมาจากความเชื่อว่า ความชอบธรรมมิได้มาจากกฎเกณฑ์ที่บัญญัติขึ้นโดยผู้ปกครองเท่านั้น แต่ยังมีมาจากแหล่งอื่นๆ ได้ และประชาชนมีสิทธิคัดค้านการใช้อำนาจที่ไม่สอดคล้องกับความยุติธรรมได้ การต่อสู้แห่งโดยกฎหมายจึงแตกต่างจากการก่ออาชญากรรม เนื่องจากเป็นการกระทำในพื้นที่สาธารณะ เพื่อนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และต้องเป็นปฏิบัติการที่หลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรง รวมถึงไม่ได้มุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทั้งหมด แม้ว่าการ

ประชาชนเพื่อผลักดันความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมการเมืองตามหลักประชาสังคม เพื่อแสดงให้เห็นว่า สังคมไม่ยอมรับการใช้อำนาจของรัฐตามกฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นธรรม และสะท้อนว่า อำนาจในการควบคุมทรัพยากรเป็นของสังคม มิใช่อำนาจผูกขาดของรัฐ

นอกจากนี้ การที่กลุ่มองค์กรเอกชนประกาศยุติความสัมพันธ์ทุกรูปแบบกับบริษัทโทรคมนาคม บริษัทยูนิแคสและปตท. รวมทั้งเคลื่อนไหวรณรงค์ให้สาธารณชน เลิกใช้สินค้าที่ผลิตโดยปตท. ทุกชนิด ยังเป็นการแสดงถึงการเมืองในเชิงสัญลักษณ์ เพื่อปลุกจิตสำนึกของคนในสังคมให้แสวงหาทางเลือกใหม่ในการดำรงชีวิต ที่ไม่เน้นการผลิตแบบทำลายล้างธรรมชาติ ขบวนการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ดังกล่าว จึงใช้จิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสำนึกในเรื่องความเป็นธรรมทางสังคม มาควบคุมระบบตลาดเสรีที่ทำลายล้างธรรมชาติและไม่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน

ส่วนกลุ่มองค์กรเอกชนจากภายนอกที่ใช้แนวคิดสังคมนิยมเชิงนิเวศ คัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินของเอกชน ได้แก่ กลุ่มศึกษาพลังงานทางเลือกเพื่ออนาคต คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย กลุ่มเพื่อนประชาชน สมัชชาคนจน โครงการฝึกอบรมเยาวชนเพื่อการพัฒนาสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 16 สถาบัน กลุ่มศึกษาและรณรงค์มลภาวะอุตสาหกรรม สถาบันสันติประชาธรรม เสริมศึกษา ลัย โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ มูลนิธิโกลบอลซีมทอง และเครือข่ายเดือนตุลา

กลุ่มองค์กรเอกชนตัวแทนคนชั้นกลางจากภายนอกเหล่านี้ นิยามความหมายธรรมชาติเป็นสมบัติร่วมของสังคม คนกลุ่มนี้จึงได้แย่งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นสมบัติส่วนรวมราวกับเป็นของตัวเอง โดยแย่งยึดทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อใช้สร้างผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มผลประโยชน์ในภาคเมืองเพียงบางกลุ่ม ขณะที่กีดกันชุมชนท้องถิ่นและสังคมไม่ให้เข้าถึงและใช้ทรัพยากร การที่คนกลุ่มนี้เข้าร่วมกับชุมชนท้องถิ่นเพื่อต่อต้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน เช่นการจัดแรลลี่ “คาราวานพิทักษ์การต่อสู้เพื่อสิ่งแวดล้อมบ่อนอก-บ้านกรูด” ขึ้น เพื่อระดมทุนช่วยเหลือชุมชนท้องถิ่นคัดค้านโรงไฟฟ้า จึงแสดงถึง การสนับสนุนหลักการควบคุมทรัพยากรโดยสังคม และความพยายามรักษาทรัพยากรไว้เป็นสมบัติของส่วนรวมอีกด้วย

ส่วนกลุ่มองค์กรเอกชนจากภายนอกที่เคลื่อนไหวคัดค้านโครงการวางท่อส่งก๊าซฯ อีกรุ่นหนึ่ง เป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวตามแนวคิดแบบธรรมชาตินิยม ได้แก่ มูลนิธิโลกสีเขียว มูลนิธิเพื่อนช้าง มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร สมาคมอนุรักษ์นก และมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่า คนกลุ่มนี้นิยามความ

หมายไป เป็น “ระบบนิเวศ” หรือพื้นที่ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพ (หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ รายวัน 19 เม.ย. 2541) จึงโต้แย้งการที่รัฐและปตท. ให้คุณค่าแก่ป่าในเชิงพาณิชย์ และไม่ให้คุณค่าแก่ธรรมชาติในฐานะเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ข้อเรียกร้องให้รัฐประกาศให้พื้นที่ป่าบริเวณดังกล่าวเป็น “พิพิธภัณฑสถานธรรมชาติ” รวมถึงการร้องขอให้สหภาพนายความฟ้องร้องปตท. ที่ละเมิดกฎหมายอนุรักษ์ โดยสร้างท่อก๊าซธรรมชาติผ่านป่าอนุรักษ์ ทั้งๆ ที่ยังไม่มีการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นว่า แม้กลุ่มแนวคิดธรรมชาตินิยมจะให้คุณค่าแก่ธรรมชาติแตกต่างจากรัฐ และไม่เห็นด้วยกับการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมราวกับเป็นสมบัติส่วนตัว แต่กลุ่มธรรมชาตินิยมก็ยังคงให้ความสำคัญกับการพิทักษ์ความยั่งยืนเชิงนิเวศ แต่มิได้ให้ความสำคัญกับปัญหาการละเมิดสิทธิในการใช้ทรัพยากรของสังคม ซึ่งเป็นรากฐานของปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร ทำให้คนกลุ่มนี้เชื่อว่ากฎหมายและกลไกของรัฐแก้ปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรได้ ซึ่งยังเป็นประเด็นคำถามว่า ภายใต้เงื่อนไขที่โครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองยังคงไม่เป็นธรรม การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยกลไกของรัฐและกลไกตลาดจะสามารถสร้างความยั่งยืนทางนิเวศได้อย่างไร

เช่นเดียวกับในกรณีของการคัดค้านโรงไฟฟ้าเอกชน กลุ่มองค์กรเอกชนที่เคลื่อนไหวตามแนวคิดแบบธรรมชาตินิยม ได้แก่ มูลนิธิสืบนาคะเสถียร และมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ได้มุ่งเป้าไปที่การพิทักษ์รักษาความยั่งยืนของธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติสามร้อยยอดและทรัพยากรทางทะเลเป็นหลัก กลุ่มคนชั้นกลางที่มีแนวคิดแบบธรรมชาตินิยมจึงวิพากษ์การใช้ทรัพยากรของรัฐที่ละเมิดต่อกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ซึ่งสะท้อนว่า แม้กลุ่มธรรมชาตินิยมจะยอมรับความล้มเหลวของการควบคุมทรัพยากรโดยรัฐ แต่ก็ยังยอมให้อำนาจในการควบคุมทรัพยากรแก่รัฐเช่นเดิม นอกจากนี้ ยังมีให้เห็นว่าปัญหาการละเมิดสิทธิในการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรเป็นประเด็นสำคัญของความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร ทำให้การเคลื่อนไหวของคนกลุ่มนี้มีลักษณะที่เป็นเอกเทศ และไม่ประสานสอดคล้องกับกลุ่มทางสังคมอื่นๆ ที่เคลื่อนไหวตามแนวคิดแบบสังคมนิยมเชิงนิเวศ

ส่วนการเคลื่อนไหวคัดค้านการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อผลิตไฟฟ้า โดยกลุ่มนักวิชาการและปัญญาชนจากภายนอก สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่เคลื่อนไหวคัดค้านโครงการตามแนวคิดแบบสังคมนิยมเชิงนิเวศ และกลุ่มที่เคลื่อนไหวคัดค้านโครงการตามแนวคิดแบบธรรมชาตินิยม

กลุ่มนักวิชาการและปัญญาชนจากภายนอกที่เคลื่อนไหวที่คัดค้านโครงการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อผลิตไฟฟ้า ตามแนวคิดแบบสังคมนิยมเชิงนิเวศ ปรากฏอย่างชัดเจนในกรณีโครงการสร้างท่อส่งก๊าซฯ ไทย-พม่า ได้แก่ กลุ่มคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เพื่อประ

ชาธิปไตยและสิ่งแวดล้อม สภาคณาจารย์มหาวิทยาลัย ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนคณาจารย์จาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก และมหาวิทยาลัยรังสิต นักศึกษาในมหาวิทยาลัยอีกหลายแห่ง ซึ่งถือเป็นกลุ่มปัญญาชนคนชั้นกลางที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย ผลประโยชน์จากโครงการโดยตรง แต่จัดเป็นกลุ่มคนผู้ได้รับผลกระทบทางอ้อมจากปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต

นักวิชาการที่มีแนวคิดแบบสังคมนิยมเชิงนิเวศ นิยามความหมายทรัพยากรเป็นสมบัติของส่วนรวม จึงได้แย้งวิถีคิดของรัฐที่ให้คุณค่าแก่ธรรมชาติในเชิงเศรษฐกิจ และคัดค้านการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมราวกับเป็นสมบัติส่วนตัว จนทำให้มีการละเมิดสิทธิในการใช้ทรัพยากรของสังคมทั้งในปัจจุบันและในอนาคต คนกลุ่มนี้จึงสนับสนุนการเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่นและองค์กรเอกชนที่มีแนวคิดแบบสังคมนิยมเชิงนิเวศ เนื่องจากเห็นว่าการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมในการใช้ทรัพยากร จะเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความยั่งยืนเชิงนิเวศและแก้ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรของสังคมได้อย่างแท้จริง (กลุ่มคณาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เพื่อประชาธิปไตยและสิ่งแวดล้อม 2541)

สำหรับการเคลื่อนไหวโดยกลุ่มนักวิชาการที่มีแนวคิดแบบธรรมชาตินิยม ปรากฏอย่างชัดเจนในกรณีการคัดค้านโครงการสร้างโรงไฟฟ้าเอกชน ดังจะเห็นได้จากการเคลื่อนไหวของนักวิชาการด้านประมงจากกรมประมง และจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้นิยามความหมายธรรมชาติเป็นระบบนิเวศ จึงคัดค้านการใช้ทรัพยากรของรัฐที่ทำลายความยั่งยืนของระบบนิเวศ (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 21 เม.ย. 2542) และไม่เห็นด้วยกับการให้คุณค่าแก่ธรรมชาติในเชิงเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว จึงได้แย้งข้ออ้างของรัฐและบริษัทเอกชนที่ว่าระบบนิเวศที่เสียไป สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ด้วยเงิน (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 2 พ.ค. 2542) รวมถึงเรียกร้องให้รัฐพิจารณาคุณค่าทางนิเวศวิทยาของ “ปะการัง” เช่น การเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติ การเป็นวัฏทะเลธรรมชาติกั้นอวนลากและอวนรุน ซึ่งหากใช้ปะการังเทียมต้องเสียค่าใช้จ่ายทุกปีจำนวนมหาศาล เป็นแหล่งทรัพยากรชีวภาพที่มีคุณค่าในด้านการศึกษาหาความรู้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 27 เม.ย. 2542) นอกจากนี้ นักวิชาการด้านประมงที่มีแนวคิดแบบธรรมชาตินิยม ยังใช้มุมมองแบบเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้แย้งการใช้ทรัพยากรของรัฐซึ่งสร้างผลได้ไม่คุ้มค่ากับความสูญเสีย เช่น การทำลายปะการังซึ่งมีคุณค่ามหาศาลเพื่อผลิตไฟฟ้า ย่อมเป็นการใช้ต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมที่ทำให้สูญเสียโอกาสทางเศรษฐกิจในหลายด้านในอนาคต ซึ่งหากประเมินมูลค่าของธรรมชาติที่สูญเสียไปในทางเศรษฐกิจรวมกัน จะพบว่ามียุทธศาสตร์มากกว่าผลได้จากการผลิตไฟฟ้า (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 2 พ.ค. 2542) ข้อเรียกร้องของนักวิชาการที่ต้องการให้มีการประเมินมูลค่าต้นทุนทางธรรมชาติ เพื่อประกอบการพิจารณาความเหมาะสมของ

โครงการ แสดงให้เห็นว่า นักวิชาการที่มีแนวคิดแบบธรรมาภิบาลนิยมมองเห็นความล้มเหลวของกลไกการควบคุมทรัพยากรของรัฐ แต่ก็เชื่อว่ากลไกตลาดเป็นเครื่องมือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากรได้

การนิยามความหมายธรรมาภิบาลเป็นทุนทางเศรษฐกิจ และการใช้แนวคิดที่ว่าด้วยคุณธรรมเชิงเศรษฐกิจ มาสร้างกรอบบรรทัดฐานให้แก่การเข้าถึงทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อผลิตไฟฟ้า จึงเป็นกลไกเชิงอำนาจที่ทำให้รัฐและทุนสามารถผูกขาดการเข้าถึงทรัพยากร ในขณะที่เดียวกัน ก็ทำให้รัฐและทุนสามารถกีดกันคนกลุ่มอื่นในสังคมออกจากการเข้าถึงทรัพยากร แนวคิดดังกล่าวจึงถูกโต้แย้งจากสังคมอย่างหลากหลาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของการให้คุณค่าแก่ธรรมาภิบาลและวิธีคิดที่ว่าด้วยเรื่องสิทธิในการเข้าถึงและความชอบธรรมในการใช้ทรัพยากร

กลุ่มทางสังคมที่มีแนวคิดแบบสังคมนิยมเชิงนิเวศ ได้แก่ บางส่วนของคนในชุมชนท้องถิ่น คนชั้นกลางในเมือง องค์กรเอกชน และนักวิชาการจากภายนอก ซึ่งเห็นว่าการใช้ทรัพยากรในกระบวนการผลิตไฟฟ้าเป็นการวิบัติสิทธิในการใช้ทรัพยากรของสังคม เนื่องจากเป็นการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมราวกับเป็นสมบัติส่วนตัว ซึ่งทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการใช้ทรัพยากรขึ้นระหว่างกลุ่มทางสังคม กลุ่มคนเหล่านี้ได้เคลื่อนไหวคัดค้านการใช้ทรัพยากรเพื่อเป้าหมายเชิงเศรษฐกิจ และต้องการให้มีการใช้ทรัพยากรเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายของคนทุกกลุ่มในสังคมอย่างยั่งยืน

ส่วนกลุ่มทางสังคมที่เคลื่อนไหวคัดค้านตามแนวคิดแบบธรรมาภิบาล ได้แก่ บางส่วนขององค์กรเอกชน และนักวิชาการจากภายนอก ซึ่งเห็นว่าการใช้ทรัพยากรในกระบวนการผลิตไฟฟ้าเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในระยะสั้นซึ่งทำลายความยั่งยืนเชิงนิเวศ จึงได้เคลื่อนไหวคัดค้านการแสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป้าหมายในระยะสั้น และต้องการให้มีการใช้ทรัพยากรคำนึงถึงความยั่งยืนเชิงนิเวศด้วย

ส่วนกลุ่มที่เคลื่อนไหวสนับสนุนการใช้ทรัพยากรเพื่อเป้าหมายเชิงเศรษฐกิจ ได้แก่ บางส่วนของคนในชุมชนท้องถิ่น คนชั้นกลางในเมือง และกลุ่มธุรกิจเอกชนจากภายนอก ซึ่งได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากโครงการพัฒนาไฟฟ้า จึงเห็นด้วยกับการให้คุณค่าแก่ธรรมาภิบาลในเชิงเศรษฐกิจ และสนับสนุนการใช้ทรัพยากรของส่วนรวม เพื่อสร้างผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจให้กับคนบางกลุ่มในสังคม ราวกับเป็นกรรมสิทธิ์เอกชน

5.2 การกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมกับการต่อต้านของสังคม

การที่รัฐนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมเชิงเศรษฐกิจ ไปสร้างความชอบธรรมให้แก่การใช้ทรัพยากรของรัฐและทุนในโครงการผลิตไฟฟ้า ทำให้รัฐและทุนสามารถเข้าถึงทรัพยากรในท้องถิ่นได้อย่างเสรี และสามารถให้ทรัพยากรของส่วนรวมได้ราวกับเป็นสมบัติส่วนตัว ในขณะที่แนวคิดดังกล่าวได้กีดกันคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมจากการเข้าถึงทรัพยากร ยิ่งไปกว่านั้น การที่รัฐใช้กลไกต่างๆ ในการกีดกันสังคมจากการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ การประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม และการประชาสัมพันธ์ ได้สร้างความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากรระหว่างกลุ่มทางสังคมมากยิ่งขึ้น จึงทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อต่อต้านการกีดกันในลักษณะต่างๆ

สำหรับการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์นั้น ถือเป็นกลไกในการกีดกันการมีส่วนร่วมของสังคมในการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อช่วยให้รัฐควบคุมและชี้นำความคิดของสังคมให้อยู่ในแนวทางที่รัฐเป็นผู้กำหนด ในกรณีโครงการก่อสร้างท่อส่งก๊าซไทย-พม่า แม้ปตท. จะอ้างว่าได้เปิดให้สาธารณชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในโครงการฯ ผ่านการประชาสัมพันธ์เชิงกว้าง⁵² และการประชาสัมพันธ์เชิงลึก⁵³ โดยใช้งบประมาณดำเนินการสูงถึง 10 ล้านบาท เป็นระยะเวลาจนถึง 6 ปี⁵⁴ (ปตท. 2540ข.) แต่ชุมชนท้องถิ่น คนชั้นกลางในท้องถิ่น นักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ตลอดจนสื่อมวลชน กลับโต้แย้งว่าการประชาสัมพันธ์ของปตท. ซึ่งมุ่งให้ข้อมูลด้านดีของโครงการฯ แต่ปิดบังข้อมูลด้านอื่นๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อสังคม เป็นการกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร

ปัญหาของการกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยใช้การประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือ นั้น มองเห็นได้ในข้อเรียกร้องของกลุ่มอนุรักษ์กาญจน์ รวมถึงองค์กรพันธมิตรร่วมคัดค้านการวางท่อก๊าซ 88 องค์กร ซึ่งต้องการให้ปตท. เปิดเผยแพร่สัญญาที่ทำไว้กับสหภาพพม่า⁵⁵

⁵² เช่น การผลิตรายการโทรทัศน์ วิดีโอและสิ่งพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณชน

⁵³ เช่น การจัดตั้งหน่วยประชาสัมพันธ์สาขาย่อย การจัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวกเฉพาะกิจ การจัดตั้งหน่วยพัฒนาชุมชนสัมพันธ์ ประจำพื้นที่ มีการวางท่อก๊าซผ่าน การจัดประชุมชี้แจงเรื่องแนวการวางท่อให้แก่ชาวบ้าน การจัดให้คณะผู้นำชุมชนเยี่ยมชมกิจการปตท. และการนำสื่อมวลชนท้องถิ่นและส่วนกลางเข้าชมโครงการ ฯลฯ

⁵⁴ นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2539 ซึ่งปตท. เริ่มเปิดเผยข้อมูลแก่สาธารณะ จนถึงปีพ.ศ. 2544ซึ่งโครงการเสร็จสิ้น

⁵⁵ ปตท. ได้มอบสัญญาให้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรี ประธานคณะอนุกรรมการติดตามและแก้ไขผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม และอนุญาตให้อนุกรรมการฯ ดูได้ แต่ห้ามถ่ายสำเนา ห้ามแปลและห้ามศึกษาปตท. ให้เหตุผลในการปฏิเสธที่จะเปิดเผยสัญญาแก่สาธารณชนตามที่นางภิณท์ โชติรสเศรณี อนุกรรมการฯ ร้องขอว่า 1. การเปิดเผยสัญญา อาจทำให้มีการนำข้อความไปแก้ไข ทำให้ความหมายเดิมคลาดเคลื่อน 2.หากมี

(คณะอนุกรรมการติดตามและแก้ไขผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม 2540ข.) ภายหลังจากที่สมวลชน รายงานข่าวว่า ปตท. ซื้อก๊าซจากพม่าในราคาแพงกว่าก๊าซที่ผลิตภายในประเทศมาก (กลุ่มอนุรักษ์กาญจน์ 2542)

อย่างไรก็ตาม ปตท. อ้างว่า ไม่สามารถเปิดเผยข้อตกลงในสัญญาได้ (คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมวุฒิสภา 2540:12-13) แต่กลับอ้างเนื้อหาในสัญญา เพื่อสร้างความได้เปรียบเหนือฝ่าย คัดค้าน เช่น ปตท. อ้างว่าจะต้องวางท่อก๊าซฯ ผ่านป่า เพราะเป็นพื้นที่เดียวที่รัฐบาลพม่ารับรอง ความปลอดภัยจากการก่อวินาศกรรม เพื่อบอกปิดข้อเสนอของกลุ่มอนุรักษ์ที่ต้องการให้เปลี่ยน เส้นทางวางท่อก๊าซฯ ไปยังเส้นทางที่ไม่ผ่านป่า ยิ่งไปกว่านั้น ปตท. ยังอ้างข้อตกลงในสัญญาว่า หากดำเนินการก่อสร้างไม่เสร็จทันตามกำหนด จะถูกรัฐบาลพม่าฟ้องปรับวันละ 25 ล้านบาท เพื่อ บอกปิดข้อเรียกร้องของสังคมที่ต้องการให้ปตท. ทบทวนผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมใหม่ และ เปิดให้สาธารณชนมีส่วนร่วม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ปตท. ปิดบังเนื้อหาในสัญญาเพื่อกีดกันการมีส่วนร่วม ในการจัดการทรัพยากร ทั้งที่การใช้ทรัพยากรของรัฐส่งผลกระทบต่อสิทธิการใช้ทรัพยากรของ ส่วนรวม และฐานะเศรษฐกิจการเมืองของประเทศ

แม้ว่าการเคลื่อนไหวกดดันของกลุ่มทางสังคมอย่างต่อเนื่อง จะทำให้นายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย มีคำสั่งให้ปตท. เปิดเผยสัญญาในเวลาต่อมา แต่การเปิดเผยสัญญาก็อยู่ภายใต้เงื่อนไข ว่าห้ามสำเนา ห้ามแปลและห้ามศึกษา (หนังสือพิมพ์มติชน 14 มิ.ย. 2540) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รัฐ ไม่ยอมรับอำนาจและสิทธิของประชาชนซึ่งขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่ระบุไว้ในมาตรา 58 และมาตรา 59⁵⁶

การแปลสัญญา โดยมีผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมาย อาจทำให้ความหมายในสัญญาลาดเคลื่อน 3. ข้อความใน สัญญาที่เกี่ยวข้องกับการซื้อขาย อาจทำให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบในเชิงพาณิชย์ในภายหลัง 4. ฝ่าย รัฐบาลพม่า อาจไม่พอใจ แม้ว่าจะไม่มีข้อห้ามภายในสัญญา ก็อาจกระทบต่อสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ (คณะอนุกรรมการติดตามและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อม 2540ข.)

⁵⁶ มาตรา 58 ระบุว่า บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของ หน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลนั้นจะกระทบต่อ ความปลอดภัยของประชาชน ความมั่นคงของรัฐ หรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลใด ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ส่วนมาตรา 59 ระบุว่า บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะได้รับคำชี้แจงข้อมูลและเหตุผลจากหน่วย ราชการ หน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการ หรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลก กระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใด ที่เกี่ยวกับตน หรือชุมชนท้องถิ่น และแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมาย บัญญัติ

ปัญหาของการประชาสัมพันธ์ที่กีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ยังเกิดจากการบิดเบือนข้อมูลข่าวสารอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากข้อโต้แย้งของกลุ่มอนุรักษ์กาญจนที่ว่า ปตท. แจกข้อมูลเท็จแก่ประชาชนในพื้นที่ในเรื่องคุณสมบัติของก๊าซธรรมชาติ และอ้างว่าประชาชนในบริเวณอื่นๆ ได้ยินยอมย้ายที่อยู่เพื่อให้มีการดำเนินโครงการหมดสิ้นแล้ว คงเหลือแต่ประชาชนที่กำลังติดต่อยุ่เท่านั้น เพื่อเร่งรัดให้ประชาชนในพื้นที่ยอมรับค่าชดเชยที่ดินโดยเร็ว (คณะกรรมการสิทธิการสิ่งแวดล้อมวุฒิสภา 2540:8) ชุมชนท้องถิ่นซึ่งถูกกีดกันไม่ให้เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงของก๊าซธรรมชาติ จึงเคลื่อนไหวต่อต้านในหลายลักษณะ เช่น การขอความช่วยเหลือจากพรรคการเมืองฝ่ายค้าน และนำเงินค่าชดเชยที่ดินที่ได้รับมาจากปตท. ไปมอบคืนแก่ผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรี (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 30 มิ.ย. 2540)

การโฆษณา นับเป็นกลไกเชิงอำนาจอีกอย่างหนึ่ง ที่รัฐนิยมใช้กีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในกรณีโครงการวางท่อส่งก๊าซฯ ดังจะเห็นได้จากการที่ปตท. ได้ทุ่มงบประมาณจำนวนมหาศาล เพื่อซื้อพื้นที่หนังสือพิมพ์ชั้นนำเกือบทุกฉบับ⁵⁷ สำหรับลงโฆษณาบทความต่างๆ เช่น บทความ “เปิดเบื้องหน้าหาเบื้องหลังโครงการท่อส่งก๊าซไทย-พม่า” มุ่งชี้ให้เห็นประโยชน์ที่สังคมไทยจะได้รับจากการซื้อก๊าซจากพม่า (หนังสือพิมพ์มติชน 6 ก.พ. 2541:4) บทความ “ผลกระทบโครงการท่อส่งก๊าซไทย-พม่า มาตรการรองรับของปตท.” อ้างว่าโครงการมีความชอบธรรมเนื่องจากดำเนินการก่อสร้างไปมากกว่าร้อยละ 80 แล้ว และได้รับอนุมัติจากกรม. และสวท. ตามกฎหมาย (หนังสือพิมพ์มติชน 9 ก.พ. 2541:3) บทความ “เปิดข้อมูลลึกด้านความปลอดภัยโครงการท่อส่งก๊าซไทย-พม่า มั่นใจได้ ไร้กังวล” อ้างว่าโครงการฯ มีมาตรฐานทางด้านความปลอดภัยระดับโลก และมีทหารจากกองทัพคอยป้องกันการก่อวินาศกรรม (หนังสือพิมพ์มติชน 14 ก.พ. 2541:5) บทความ “ความจริงเรื่องปู-ช้าง-ค้างคาว และโครงการท่อส่งก๊าซ ไทย-พม่า” มุ่งตอบโต้แนวคิดที่คัดค้านโครงการฯ โดยอ้างว่าโครงการฯ ไม่สร้างผลกระทบต่อช้างและไม่ส่งผลกระทบต่อปราชินีและค้างคาวกิติ เพราะเป็นการวางท่อในหน้าแล้งและแนววางท่อห่างจากถิ่นอาศัยของสัตว์เหล่านั้น (หนังสือพิมพ์มติชน 16 ก.พ. 2541:3)

บทความ “ผลดุสิตโพลชี้ชัด มหาชนหนุนท่อก๊าซฯ ท่วมท้น” อ้างผลการสำรวจความเห็นโดยดุสิตโพล ยืนยันว่าคนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการสร้างท่อก๊าซฯ ดังนั้นฝ่ายคัดค้านจึงเป็นเพียง

⁵⁷ หนังสือพิมพ์ภาษาไทยที่มีการลงโฆษณาสันับสนุนโครงการท่อส่งก๊าซปตท. ในช่วงที่มีการคัดค้านอย่างเข้มข้น เวลานี้ ได้แก่ มติชน ไทยรัฐ ไทยโพสต์ กรุงเทพธุรกิจ แนวหน้า ผู้จัดการ เดลินิวส์ ส่วนหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ ได้แก่ The Nation นอกจากนี้จะมีการลงโฆษณาอย่างกว้างขวางแล้ว ยังมีการลงโฆษณาแบบบูรณาการต่อเนื่องในช่วงที่มีการจัดประชามติโครงการ ระหว่างวันที่ 14-18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คนส่วนน้อยในสังคม ที่ไม่ยอมรับการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่ และไม่เห็นแก่ความเจริญของชาติ (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 18 ก.พ. 2541:9) บทความ “บทพิสูจน์ความโปร่งใส โครงการท่อก๊าซ ไทย-พม่า” มุ่งตอบโต้ฝ่ายคัดค้านที่กล่าวหาว่าโครงการไม่มีการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ โดยอ้างว่าปตท.ได้เปิดเผยข้อมูลแก่สาธารณะในวาระต่างๆ มาโดยตลอด (หนังสือพิมพ์มติชน 19 ก.พ. 2541:3) บทความ “ปตท. ไม่หมกเม็ดท่อก๊าซ ประชาพิจารณ์ไปได้สวย” ใช้อุปสรรคการรายงานข่าวจากเวทีประชาพิจารณ์ อ้างว่าบริษัทที่ปรึกษา นำเสนอมาตรการป้องกันความปลอดภัยอย่างชัดเจน จนเป็นที่พอใจของคณะกรรมการประชาพิจารณ์ และตอบโต้ฝ่ายคัดค้าน โดยอ้างว่านำเสนอข้อมูลต่อกรรมการประชาพิจารณ์อย่างสับสน ใช้อารมณ์และไม่น่าเชื่อถือ (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 19 ก.พ. 2541:9)

บทความ “ปตท. ให้ตรวจสอบเต็มที่ รายงานผลกระทบท่อก๊าซฯ” อ้างว่าการศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม มีการดำเนินการอย่างรอบด้าน โดยบริษัท ที่ปรึกษา มีประสบการณ์ในการศึกษาผลกระทบให้แก่โครงการใหญ่ๆ ของรัฐเป็นจำนวนมาก จึงได้รับความพึงพอใจจากคณะกรรมการประชาพิจารณ์ (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 20 ก.พ. 2541:5) บทความ “ปิดท้ายถกท่อก๊าซ ปตท. เปิดใจทำเพื่อชาติ” อ้างว่าโครงการมีการศึกษาผลกระทบอย่างรอบด้าน ผ่านการตรวจสอบจากสถาบันแหล่งเงินกู้ระดับโลก จึงมีความน่าเชื่อถือ นอกจากนี้ ได้ตอบโต้ฝ่ายคัดค้านว่า ปตท. ร่วมลงทุนกับบริษัทเอกชนของพม่า แต่รัฐบาลไทยได้รับผลประโยชน์มากกว่า (หนังสือพิมพ์แนวหน้า 25 ก.พ. 2541:2)

บทความ “นานาชาติสนะ โครงการท่อก๊าซ ไทย-พม่า” ได้อ้างอิงการให้ความเห็นของบุคคลสำคัญในวงการราชการ ธุรกิจและอุตสาหกรรม เช่น ประธานสภาอุตสาหกรรม เลขาธิการสพข. เพื่อชี้ถึงอรรถประโยชน์ของโครงการฯ และตอบโต้ฝ่ายคัดค้านว่าการไม่ซื้อก๊าซจากพม่า จะทำให้ประเทศต้องสูญเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (หนังสือพิมพ์แนวหน้า 27 ก.พ. 2542:2) บทความ “พื้นที่ธรรมชาติแนวท่อก๊าซ ปตท.ลุยปลูกป่าหมื่นไร่” อ้างว่าโครงการไม่สร้างผลกระทบต่อป่า เพราะจะมีการปลูกป่าทดแทนตลอดแนวท่อก๊าซ (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ 23 ก.พ. 2541:13) บทความ “ปตท. จับมือมีชัย เร่งพัฒนาชุมชนแนวท่อก๊าซฯ” อ้างว่าโครงการวางท่อก๊าซฯ ไม่สร้างผลกระทบทางด้านสังคม เพราะมีการจัดทำโครงการพัฒนาชุมชนในแนวท่อก๊าซ ซึ่งดำเนินการโดยให้ผู้เชี่ยวชาญที่เชื่อถือได้ (หนังสือพิมพ์แนวหน้า 26 ก.พ. 2541:2)

โฆษณาที่มีเนื้อหาสร้างความชอบธรรมให้แก่โครงการ และกดปราบแนวคิดที่คัดค้านโครงการใช้ทรัพยากรของรัฐอย่างชัดเจน ถูกโต้แย้งจากสื่อมวลชนว่า นำเสนอเนื้อหาขัดแย้งกับข้อเท็จจริง และบิดเบือนความคิดเห็นของ “คณะกรรมการไกล่เกลี่ยปัญหาความขัดแย้งกรณีโครงการท่อส่งก๊าซฯ” ชุดที่นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นประธาน (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 20 ม.ค.

2541) นอกจากนี้ ยังถูกโต้แย้งจากองค์กรเอกชนแนวร่วมคัดค้านโครงการท่อก๊าซ 88 องค์กรว่าเป็นการปิดกั้นการเข้าถึงความจริงของสาธารณชน เป็นการขังจุมติของมหาชน และมติของคณะกรรมการประชาพิจารณ์ ซึ่งขัดต่อทบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญหมวดสิทธิและเสรีภาพ และขัดต่อข้อตกลงระหว่างฝ่ายอนุรักษ์ที่ทำร่วมกับปตท. จึงเป็นเงื่อนไขที่สร้างความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรระหว่างรัฐกับประชาชนมากยิ่งขึ้น (ย้ายความร่วมมือเพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาไทย 2541:59)

เวทีเสวนาเรื่อง “จรรยาบรรณสื่อมวลชนยุคทุนนิยม กรณีการนำเสนอข่าวโครงการก่อสร้างท่อส่งก๊าซธรรมชาติไทย-พม่า” จัดโดยโครงการสื่อสันติภาพ มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร และคณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 21 มี.ค. 2541) และเวทีสัมมนาเรื่อง “สื่อกับการมีส่วนร่วมในการจัดการพลังงานในมุมมองของผู้บริโภค” จัดโดยโครงการพลังงานยั่งยืนไทย-เดนมาร์ก (ธนาพล อิวสกุล และคณะ 2542) วิจารณ์การใช้อำนาจของรัฐเข้าแทรกแซงสื่อมวลชน ในเงื่อนไขที่รัฐและทุนมีความได้เปรียบในการเข้าถึงสื่อมวลชนเหนือกว่าคนกลุ่มอื่นในสังคม ซึ่งทำให้รัฐและทุนกลายเป็นผู้กำหนดความจริงเกี่ยวกับปัญหาและวิธีแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยที่คนกลุ่มอื่นๆ ไม่สามารถโต้แย้งได้ ซึ่งทำให้สังคมตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบในหลายด้าน ส่วนนักวิชาการ (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 14 ก.พ. 2542:2) ได้เรียกร้องให้สื่อมวลชนคำนึงถึงจริยธรรมในการรายงานข่าวความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร เพื่อเป็นกลไกแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม

การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์เป็นกลไกเชิงอำนาจที่บริษัทเอกชนใช้กีดกันการมีส่วนร่วมในกรณีโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินเช่นกัน ดังเช่นที่บริษัทกัลฟ์เพาเวอร์ จำกัด และบริษัทยูเนี่ยนเพาเวอร์ เจอเนอเรชั่น จำกัด ใช้กิจกรรมการประชาสัมพันธ์ต่างๆ⁵⁸ เพื่อกีดกันการเข้าถึงข้อมูลและกีดกันการให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าของประชาชนในพื้นที่ (พชร สมุทวณิช 2542:1-36)

การประชาสัมพันธ์ซึ่งกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร จึงถูกต่อต้านจากคนในท้องถิ่นด้วยการโต้แย้งโดยสันติวิธีรูปแบบต่างๆ เช่น การชุมนุมคัดค้านในหลายวาระ การปิดถนน เพชรเกษม การยื่นหนังสือขอความเป็นธรรมต่อกรมการยุติธรรมและสิทธิมนุษยชนของสภาผู้แทนราษฎร การยื่นหนังสือคัดค้านต่ออบต.รังชัย สม. ผู้ว่าราชการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รองผู้ว่า

⁵⁸ เช่น การจัดงานวันเด็ก การจัดทอดผ้าป่า การบริจาคเงินสร้างศาลาที่พัก การนำกลุ่มข้าราชการ ครูและผู้สื่อข่าว ไปดูงานโรงไฟฟ้ายังต่างประเทศ นำคณะแม่บ้านอบต. ไปดูงานโรงไฟฟ้าแม่เกาะของ กฟผ. การจัดค่ายเยาวชนอนุรักษ์พลังงาน การสนับสนุนงบประมาณในกิจกรรมสาธารณกุศลต่างๆ การจัดแข่งกีฬาเยาวชน การสมทบทุนการศึกษา การจัดซื้อคอมพิวเตอร์และสร้างถนนให้แก่โรงเรียน

กฟผ. เลขานุการสพช. รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรี หัวหน้าพรรคฝ่ายค้าน สื่อมวลชนในพื้นที่ (พชร 2542) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชุมชนท้องถิ่นไม่ยอมรับการจัดการทรัพยากรแบบผูกขาดโดยรัฐ และต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร

การที่รัฐสร้างกลไกขึ้นมาเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร แต่กลไกเหล่านั้น กลับเป็นเครื่องมือกีดกันการมีส่วนร่วม จึงทำให้รัฐและกลุ่มทุนสามารถดักดวงประโยชน์จากทรัพยากรได้ราวกับเป็นสมบัติส่วนตัว โดยที่สังคมไม่สามารถตรวจสอบการใช้ทรัพยากรของรัฐและทุนได้ การกีดกันการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร จึงทำให้ทรัพยากรของส่วนรวมตกอยู่ในสภาพการเป็นทรัพยากรเบ็ด ซึ่งเสี่ยงต่อการถูกทำลายได้ง่ายขึ้น

การกีดกันการมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตไฟฟ้า ยังกระทำผ่านกระบวนการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมด้วย⁵⁹ (Environmental Impact Assessment หรือ อีไอเอ) แม้รัฐจะอ้างว่าจะเป็ยบวิธีในการจัดทำอีไอเอที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ ตลอดจนการควบคุมตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (สวล.) และสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (สผ.) ตามข้อกำหนดในพรบ. สิ่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติพ.ศ. 2535 (รายละเอียดโปรดดูในภาคผนวกที่ 5.1 และ 5.2) ช่วยให้การใช้ทรัพยากรในกระบวนการผลิตไฟฟ้าเป็น

⁵⁹ การประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม หรือการจัดทำอีไอเอ เริ่มดำเนินการเป็นครั้งแรกในปี 1962 ในสมัยของประธานาธิบดีนิกสันของสหรัฐอเมริกา ซึ่งกำหนดให้ผู้พัฒนาโครงการขนาดใหญ่ที่สร้างผลกระทบทางด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งในทางกายภาพและสังคม ต้องจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Statement หรือ EIS) เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลประโยชน์และผลกระทบของโครงการ ตลอดจนทางเลือกที่สามารถปฏิบัติได้ในการแก้ไขผลกระทบต่างๆ สำหรับเสนอให้องค์กรของรัฐตรวจสอบ และให้ประชาชนร่วมตัดสินใจว่าโครงการควรจะดำเนินการหรือไม่ แนวคิดในการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดให้ผู้จัดทำโครงการเป็นผู้ดำเนินการจัดทำร่างรายงานผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มีเนื้อหาครบถ้วน ชัดเจนและเข้าใจง่าย ด้วยค่าใช้จ่ายของผู้จัดทำโครงการเอง และต้องมีการตีพิมพ์ล่วงหน้าในระยะเวลาอันพอสมควร เพื่อให้สาธารณชนผู้สนใจสามารถให้ความเห็นโต้แย้งได้ ก่อนที่ผู้เชี่ยวชาญของรัฐจะอนุมัติโครงการ เป้าหมายของการประเมินผลกระทบ จึงเป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร แนวคิดนี้ถูกนำไปใช้ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงเป็นกระบวนการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมในการใช้ทรัพยากร (Garner and O'Riordan 1982) ความแตกต่างระหว่างการประเมินผลกระทบในประเทศตะวันตก กับในกรณีของประเทศไทย อยู่ตรงที่ว่ากระบวนการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย มิได้มีเป้าหมายเพื่อสร้างเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร แต่กลับเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้แก่โครงการที่มีปัญหา ด้วยเหตุนี้ รายงานการประเมินผลกระทบจึงเป็นเงื่อนไขที่สร้างความขัดแย้งในเรื่องการจัดการทรัพยากรมาโดยตลอด

ไปอย่างประหัต แต่ให้ผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจสูงสุด สอดคล้องกับหลักศีลธรรมเชิงเศรษฐกิจ (สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม และสถาบันนโยบายศึกษา 2539 ก. ข.)

สังคมกลับโต้แย้งว่า การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมโดยกลไกของรัฐ ในบริบทที่โครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองในการจัดการทรัพยากรมีความไม่เป็นธรรม เป็นการปิดกั้นทรัพยากรของส่วนรวมอีกรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากทำให้หน่วยงานของรัฐและทุนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของส่วนรวม ได้ราวกับเป็นสมบัติส่วนตัว โดยที่สังคมไม่มีอำนาจทัดท้วงได้ ดังเช่นในกรณีโครงการวางท่อส่งก๊าซไทย-พม่า และในกรณีโรงไฟฟ้าของบริษัทเอกชน ซึ่งกรม. ได้อนุมัติโครงการไปก่อน ทั้งๆ ที่ยังไม่มีการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นการละเมิดกฎหมายหลายฉบับ แต่สังคมกลับไม่อาจโต้แย้งได้ เนื่องจากไม่มีกลไกที่ให้อำนาจสังคมในการตรวจสอบและถ่วงดุลการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรของรัฐ

การประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม ยังถูกมองว่าเป็นการกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรด้วย เนื่องจากให้อำนาจรัฐเป็นผู้กำหนดว่า ใครควรจะเป็นผู้ประเมินผลกระทบ และกรอบในการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมควรจะเป็นเช่นไร ดังเช่นที่สวล. เป็นผู้กำหนดว่า ผู้เชี่ยวชาญด้านป่าไม้และสัตว์ป่าเท่านั้น ที่มีสิทธิให้ความคิดเห็นในการปรับปรุงรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบเกี่ยวกับป่าไม้และสัตว์ป่าของปตท. (Technical Hearing) ทว่าสวล. กลับมิได้กำหนดให้ปตท. นำความคิดเห็นของสังคมจากเวทีนี้ ไปปรับปรุงคุณภาพของรายงานผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ขึ้นแต่อย่างใด (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 17 พ.ค. 2539)

ยิ่งไปกว่านั้น สวล. กลับอนุมัติรายงานผลกระทบฯ ของปตท. โดยมีได้ให้ความสนใจกับข้อท้วงติงจากกรมป่าไม้และองค์กรเอกชนที่มองว่า รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบไม่ครอบคลุมผลกระทบที่มีต่อป่าและสัตว์ป่า (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 9 พ.ค. 2539) และมีได้ให้ความสนใจกับข้อท้วงติงจากชุมชนท้องถิ่น คนชั้นกลางในจังหวัดกาญจนบุรี และนักวิชาการจำนวนมาก ซึ่งมองว่า รายงานผลกระทบของปตท. ไม่ได้วิเคราะห์ผลกระทบฯ อย่างรอบด้าน ทำการศึกษาในระยะเวลาดสั้น และประเมินผลกระทบฯ ต่ำกว่าความเป็นจริง ตลอดจนคณะผู้ศึกษาแต่ละคณะไม่ได้ทำงานร่วมกัน ทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลผลกระทบแยกเป็นส่วนๆ จึงไม่สามารถอธิบายถึงผลกระทบที่มีความสัมพันธ์กันได้ ส่งผลให้การวิเคราะห์ผลกระทบขัดแย้งกับแนวทางแก้ไข จนไม่อาจเชื่อได้ว่า มาตรการแก้ไขผลกระทบจะปฏิบัติได้จริง (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 9 ม.ค. 2541 กลุ่มคณาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เพื่อประชาธิปไตยและสิ่งแวดล้อม 2541)

ในทำนองเดียวกัน สผ. เป็นหน่วยงานของรัฐซึ่งผูกขาดการกำหนดกรอบในการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมของโครงการโรงไฟฟ้าบ่อนอกและหินกรูด โดยสังคมไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบดังกล่าว นอกจากนี้ สผ. ยังอนุมัติรายงานผลกระทบฯ ของ

โครงการโรงไฟฟ้าทั้งสองแห่ง ทั้งๆ ที่มีข้อโต้แย้งจากชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ (บริษัทกัลฟ์ เพาเวอร์ เจเนอเรชั่น จำกัด 2542ข.) ศูนย์พัฒนาประมง (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 22 เม.ย. 2542) องค์กรเอกชน (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 25 เม.ย. 2542) ตลอดจนนักวิชาการ (พิเชษฐ บุตระปาละ 2542:5-6) ว่า รายงานผลกระทบของบริษัททั้งสองมีข้อบกพร่องมากมาย เนื่องจากการวิเคราะห์ผลกระทบไม่ได้วางอยู่บนข้อเท็จจริง และมีการบิดเบือนข้อมูล ทั้งยังมีเจตนาประเมินผลกระทบต่ำกว่าความเป็นจริง และมีการวางมาตรการแก้ไขที่ผิดพลาด ตลอดจนมีการอ้างชื่อของนักวิชาการเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่รายงานผลกระทบที่บกพร่องด้วย การประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมโดยกลไกของรัฐ ซึ่งกีดกันการมีส่วนร่วมของสังคม จึงถือเป็นการปิดกั้นทรัพยากรของส่วนรวมอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ทำให้รัฐสามารถใช้ทรัพยากรของส่วนรวม ได้ราวกับเป็นสมบัติส่วนตัว

เมื่อประกอบกับการที่หน่วยงานของรัฐและทุน ได้รับการรับรองสิทธิเหนือทรัพยากรตามกฎหมาย ดังเช่นปตท. มีสิทธิตามมติคณะรัฐมนตรี (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี 2540) และบริษัทเอกชนมีสิทธิตามนโยบายของรัฐ ให้เป็นผู้ดำเนินการผลิตไฟฟ้าตามโครงการไอพีพี⁵⁰ ในการเข้าถึงทรัพยากร ในขณะที่รัฐไม่ยอมรับสิทธิของสาธารณะและสิทธิชุมชนตามกฎหมาย ก็ทำให้หน่วยงานของรัฐและบริษัทเอกชนสามารถใช้ทรัพยากรของส่วนรวม ราวกับเป็นสมบัติส่วนตัวได้อย่างเสรี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายใต้เงื่อนไขที่รัฐวิสาหกิจและบริษัทเอกชนอ้างถึงประสิทธิภาพของเทคโนโลยีอันทันสมัยต่างๆ ที่ช่วยป้องกันและแก้ไขผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมให้อยู่ในระดับมาตรฐานตามที่รัฐกำหนด (ปตท. 2540ข. :13 บริษัทกัลฟ์เพาเวอร์ เจเนอเรชั่น จำกัด 2542ข.)

แม้ว่าการใช้ทรัพยากรของรัฐวิสาหกิจและบริษัทเอกชนโดยอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรตามกฎหมายดังกล่าว จะรีดลอนสิทธิในการใช้ทรัพยากรของสังคมที่มีอยู่เดิม เช่น การวางท่อส่งก๊าซตามถนนหลวงก่อให้เกิดความไม่สะดวก การถมทางน้ำสาธารณะ ก่อให้เกิดปัญหาไม่มีน้ำกินน้ำใช้ (ปตท.2540ข.) หรือการซื้อที่ดินสร้างโรงไฟฟ้า จะปิดกั้นการใช้พื้นที่สาธารณะ เช่น คลอง ถนน และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ของชุมชน ตลอดจนทางออกสู่ชายฝั่งทะเลของชุมชนท้องถิ่น (บริษัทกัลฟ์

⁵⁰ โครงการไอพีพี ได้แก่โครงการผลิตไฟฟ้าขนาดใหญ่ที่กำหนดให้เอกชนเป็นผู้ลงทุนก่อสร้างโรงไฟฟ้า ตลอดจนบริหารงานเองทั้งหมด และจำหน่ายไฟฟ้าให้แก่กฟผ. เท่านั้น โครงการประเภทนี้มีใช้โครงการร่วมทุน ทำให้ไม่ต้องเสนอรายงานการศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมให้สวล. พิจารณานุมัติ แต่ต้องเสนอรายงานผลกระทบให้สผ. พิจารณานุมัติแทน การพิจารณาว่าโครงการใดเป็นโครงการร่วมทุนหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการตีความของกฤษฎีกา ซึ่งการตีความของกฤษฎีกาให้โครงการผลิตไฟฟ้าทั้งสองไม่ได้อยู่ภายใต้พรบ.ร่วมทุน ได้นำไปสู่คำถามว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ เนื่องจากโครงการดังกล่าว ใช้ทรัพยากรธรรมชาติในกระบวนการผลิตอย่างมาก และสร้างผลกระทบให้แก่สังคมได้สูง (บริษัทกัลฟ์ เพาเวอร์ เจเนอเรชั่น จำกัด 2542ข.)

เพาเวอร์ เจเนอเรชั่น จำกัด 2542ข.) การสร้างบ่อเก็บกากซีเมนต์ใกล้กับคลองสาธารณะ ทำให้เกิดความเสี่ยงจากมลพิษทางน้ำ อากาศและเสียง การสร้างสะพานท่าเทียบเรือยาวถึง 4 กิโลเมตรสู่ชายฝั่งทะเล ทำให้ชาวประมงไม่สามารถใช้พื้นที่ชายฝั่งทำประมง และมีความเสี่ยงจากอุบัติเหตุขณะเดินเรือในฤดูมรสุมเพิ่มมากขึ้น การขุดร่องน้ำลึกเพื่อให้เรือขนาด 63,000 ตัน เข้าเทียบท่าถึงปีละ 41 เทียบ ทำให้เกิดการกัดเซาะชายฝั่งและทำลายปะการัง และทำให้เกิดความเสี่ยงจากการเดินเรือเพิ่มขึ้น การขนถ่ายถ่านหินโดยไม่มาตรการป้องกัน ทำให้เกิดฝุ่นซีเมนต์ฟุ้งกระจายในอากาศ เป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน (บริษัทกอล์ฟ เพาเวอร์ เจเนอเรชั่น จำกัด 2542ข.) แต่การวิคลอนสิทธิในการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมดังกล่าว รัฐกลับไม่ถือว่าเป็นผลกระทบ เนื่องจากการที่รัฐรับรองเฉพาะสิทธิของรัฐและสิทธิของเอกชนซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์แบบปัจเจกชนเท่านั้น แต่กลับไม่รับรองสิทธิของส่วนรวมและสิทธิชุมชนตามกฎหมาย ทำให้รัฐและทุนสามารถวิคลอนสิทธิในการใช้ทรัพยากรของส่วนรวม โดยที่สังคมไม่มีสิทธิคัดทานการใช้สิทธิตามกฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงและความเป็นธรรมได้

แม้ว่าการใช้สิทธิของปตท. ในบางกรณี จะเป็นการวิคลอนสิทธิของเอกชนซึ่งถือเป็นการละเมิดสิทธิตามกฎหมาย เช่น การใช้ระเบิดเปิดทางวางท่อทำให้ทรัพย์สินของประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามแนวท่อเสียหาย การวางท่อก๊าซ ผ่านที่ส่วนบุคคลทำให้ที่ดินเสื่อมราคา ก่อให้เกิดความรู้สึกเสี่ยงและความรู้สึกไม่มั่นคงทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สิน แต่รัฐกลับยอมให้ปตท. จ่ายค่าชดเชยสำหรับสิทธิของเอกชนที่ถูกวิคลอนไป ในมูลค่าต่ำกว่าราคาตลาด (เครือข่ายความร่วมมือเพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาไทย 2541:28) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ภายใต้วิถีคิดที่ให้ความชอบธรรมกับการใช้ทรัพยากรเพื่อสร้างประโยชน์สูงสุดในเชิงเศรษฐกิจ และภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองในการจัดการทรัพยากรที่มีความไม่เป็นธรรม การประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมโดยกลไกของรัฐ กลับช่วยให้การปิดกั้นทรัพยากรของส่วนรวมเป็นไปอย่างชอบธรรมมากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ การประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมโดยกลไกของรัฐ จึงถูกต่อต้านจากสังคมอย่างกว้างขวาง และเนื่องจากคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม ได้รับผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรในกระบวนการผลิตไฟฟ้าไม่เท่าเทียมกัน จึงทำให้เกิดการต่อต้านกระบวนการประเมินผลกระทบของรัฐในลักษณะที่แตกต่างกัน ดังเช่นเมื่อปตท. ยืนยันความถูกต้องของรายงานผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 20 ก.พ. 2541:5) และอ้างอำนาจในการใช้ทรัพยากรตามกฎหมาย โดยมีได้ให้ความสำคัญกับข้อท้วงติงของสังคม (หนังสือพิมพ์แนวหน้า 25 ก.พ. 2541:2) และสม. ได้อนุมัติรายงานผลกระทบฉบับที่มีปัญหาท้วงติงจากสังคมให้แก่บริษัทเอกชนผู้ผลิตโรงไฟฟ้าจากถ่านหินทั้งสองแห่ง ก็ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวคัดค้านจากกลุ่มต่างๆ ในสังคมอย่างกว้างขวาง

นักวิชาการจากหลายสถาบัน ได้ออกแถลงการณ์คัดค้านการอนุมัติรายงานผลกระทบของรัฐที่ให้แกโครงการวางท่อส่งก๊าซฯ (หนังสือพิมพ์มติชน 29 มี.ค. 2540) ส่วนกลุ่มอนุรักษ์กาญจน์ ซึ่งเป็นคนชั้นกลางในเมืองผู้ได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ประกาศคัดค้านโครงการทันที และรณรงค์ให้คนในจังหวัดกาญจนบุรีร่วมคัดค้านโครงการฯ ด้วย (หนังสือพิมพ์มติชน 30 มี.ค. 2540) กลุ่มองค์กรเอกชนจากภายนอก เรียกร้องให้รัฐบาลยุติการก่อสร้าง จนกว่าจะมีการศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมใหม่ โดยเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 3 เม.ย. 2540) สำหรับนักศึกษา ได้ยื่นหนังสือถึงพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ในฐานะนายกรัฐมนตรีและประธานสวล. เรียกร้องให้ยุติการก่อสร้าง จนกว่าจะมีการศึกษาผลกระทบใหม่โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม

การที่รัฐมิได้คำนึงถึงหลักการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร แต่กลับสร้างกลไกขึ้นมาควบคุมการใช้ทรัพยากรของรัฐและทุนอย่างซับซ้อนมากขึ้น ดังเช่นที่พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ แต่งตั้ง “คณะอนุกรรมการเพื่อติดตามและแก้ไขผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด”⁶¹ เพื่อกำกับดูแลให้มีการดำเนินงานตามแผนป้องกันและแก้ไขผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม ตามที่ระบุไว้ในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบฉบับที่มีปัญหาถูกท้วงติงจากสังคม (คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ 2540) แต่เมื่อคณะอนุกรรมการฯ ชุดนี้⁶² ไม่สามารถควบคุมการใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างความชอบ

⁶¹ องค์ประกอบของคณะอนุกรรมการฯ ที่สวล. แต่งตั้งขึ้น ได้แก่ 1. ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธาน 2. ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้แทน เป็นอนุกรรมการ 3. ผู้ว่าปตท. หรือผู้แทน เป็นอนุกรรมการ 4.อธิบดีกรมป่าไม้หรือผู้แทน เป็นอนุกรรมการ 5. เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม หรือผู้แทน เป็นอนุกรรมการ 6. นายอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอนุกรรมการ 7. นายอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอนุกรรมการ 8. นายอำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอนุกรรมการ 9. ประธานสภาตำบลปิล็อก เป็นอนุกรรมการ 10. ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลวังกระแจะ เป็นอนุกรรมการ 11. ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลด่านมะขามเตี้ย เป็นอนุกรรมการ 12. ประธานสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย หรือผู้แทน เป็นอนุกรรมการ 13. เลขาธิการมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน เป็นอนุกรรมการ 14. ประธานมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร หรือผู้แทน เป็นอนุกรรมการ 15. เลขาธิการมูลนิธิเพื่อนช้าง หรือผู้แทน เป็นอนุกรรมการ 16. ประธานกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมท้องถิ่นจังหวัดกาญจนบุรี หรือผู้แทน เป็นอนุกรรมการ 17. ประธานชมรมรักษาสีงแวดล้อมสถาบันราชภัฏกาญจนบุรี หรือผู้แทน เป็นอนุกรรมการ 18. ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์ปตท. เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ 19. หัวหน้าสำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ 20. เจ้าหน้าที่ปตท. เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

⁶² ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการต่างๆ เป็นส่วนใหญ่ และมีตัวแทนจากภาคประชาชนเพียงเล็กน้อย

ธรรมให้แก่การใช้ทรัพยากรของปตท. อีกด้วย ดังเช่นที่ผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรี ในฐานะประธานคณะกรรมการฯ เสนอให้ลดระยะเวลาการศึกษาผลกระทบต่อป่าไม้และสัตว์ป่าลง จากที่ระบุไว้ในรายงานผลกระทบฯ และอนุญาตให้มีการก่อสร้างต่อไปได้ (คณะกรรมการติดตามและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อม 2540 ก. ข.)) และการลงมติรับข้อเสนอของผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์ของปตท. ให้รับแผนการปฏิบัติการ 9 แผน⁶³ ซึ่งปตท.จะต้องปฏิบัติตามที่ระบุไว้ในรายงานผลกระทบฯ มาดำเนินการแทน (คณะกรรมการติดตามและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อม 2540ข. ค.) ก็เท่ากับว่า กลไกของรัฐในการควบคุมผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้กลายเป็นกลไกสนับสนุนความชอบธรรมอย่างชัดเจน จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งทางสังคมในการจัดการทรัพยากรมากยิ่งขึ้น

แรงต่อต้านการควบคุมทรัพยากรแบบผูกขาดโดยรัฐที่เพิ่มมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร เป็นปัญหาที่มีรากฐานมาจากการใช้อำนาจของรัฐควบคุมและปกครองประชาชนอย่างเกินขอบเขต (Over Rule) มิใช่เป็นปัญหาที่เกิดจากการให้คุณค่าแก่ทรัพยากรแตกต่างกัน หรือปัญหาที่เกิดจากวิถีคิดในการจัดการทรัพยากรแตกต่างกันเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ แม้รัฐจะสร้างกลไกขึ้นมาควบคุมทรัพยากรอย่างซับซ้อนมากขึ้นเพียงใด แต่การควบคุมทรัพยากรโดยรัฐ ซึ่งไม่ให้ความสำคัญกับหลักการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ก็ยังคงถูกต่อต้านจากประชาชนอยู่เช่นเดิม ดังจะเห็นได้ว่า แม้จะมีการก่อสร้างท่อส่งก๊าซฯ แล้วเสร็จ แต่เมื่อเกิดผลกระทบใดๆ ขึ้นแก่ระบบนิเวศ ก็ทำให้เกิดการต่อต้านจากกลุ่มทางสังคมขึ้นอีกเป็นระยะๆ เช่น ภายหลังจากเริ่มมีการรับก๊าซฯ จากพม่าได้ 3 เดือน และเกิดข่าวก๊าซฯ รั่วไหลขึ้น ชาวบ้านในพื้นที่วางท่อก๊าซฯ และกลุ่มอนุรักษ์กาญจนได้เคลื่อนไหวเรียกร้องให้ปตท. และรัฐบาลแสดงความรับผิดชอบอีกครั้ง (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 1 ต.ค. 2541:10) การเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการควบคุมทรัพยากรโดยรัฐดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า สังคมไม่มั่นใจในการควบคุมทรัพยากรโดยรัฐ และต้องการลดผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรของรัฐให้น้อยที่สุด

ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน การที่สม. อนุมัติรายงานผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมของโรงไฟฟ้าของบริษัทเอกชน โดยมีได้รับฟังข้อโต้แย้งจากสังคม ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการควบคุมทรัพยากรโดยรัฐ ซึ่งก็ตักกันการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ชุมชนท้องถิ่นผู้ได้รับผลกระทบ

⁶³ ได้แก่ แผนการประชาสัมพันธ์ แผนการปลูกสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แผนฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ แผนการศึกษาวิจัยผลกระทบด้านสัตว์ป่า แผนงานนำไม้ออก แผนป้องกันการทำวินาศกรรมมาตรการด้านความมั่นคงปลอดภัยของการก่อสร้าง แผนการก่อสร้าง แผนการติดตามตรวจสอบด้านสิ่งแวดล้อม (คณะกรรมการติดตามและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อม 2540ค.)

โดยตรงได้แย้งว่า รัฐไม่มีความชอบธรรมที่จะควบคุมทรัพยากร เนื่องจากรัฐไม่สามารถควบคุมการใช้เทคโนโลยีให้มีจริยธรรมได้ จึงยังคงปรากฏความเสี่ยงของทรัพยากรและมลพิษในโครงการพัฒนาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นที่โรงไฟฟ้าแม่เมาะ หรือนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ซึ่งเกิดปัญหาเรื้อรังที่สร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้านมาจนถึงปัจจุบัน การที่รัฐไม่สามารถควบคุมการใช้ทรัพยากรในโครงการต่างๆ ที่ผ่านมาได้ จึงทำให้รัฐไม่มีความชอบธรรม ที่จะรับรองการใช้ทรัพยากรของบริษัทเอกชนในโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินทั้งสองแห่งนี้ด้วย (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 5 เม.ย. 2542) การที่ชุมชนท้องถิ่นร้องเรียนต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ให้ตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของสผ. ซึ่งอนุมัติรายงานผลกระทบที่มีข้อบกพร่อง และถูกโต้แย้งจากสังคม (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 10 เม.ย. 2542)) แสดงถึงการไม่ยอมรับการควบคุมทรัพยากรแบบผูกขาดโดยรัฐ และความพยายามของสังคมที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร

ส่วนนักวิชาการประมงที่มีแนวคิดแบบธรรมชาตินิยมโต้แย้งว่า เทคโนโลยีมีศักยภาพในการป้องกันและแก้ไขผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรจำกัด เพราะเทคโนโลยีไม่สามารถสร้างความหลากหลายทางชีวภาพได้ ดังนั้นแนวคิดของหน่วยงานรัฐในการแก้ปัญหาผลกระทบจากการสูญเสียปะการัง โดยการสร้างปะการังเทียมหรือโครงการฟาร์มทะเล จึงไม่สามารถทดแทนปะการังธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงได้ (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 2 พ.ค. 2542) นอกจากนี้ยังได้ตั้งคำถามกับเป้าหมายของการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐ เนื่องจากเป็นกระบวนการสร้างความชอบธรรมให้แก่โครงการ มากกว่าจะเป็นการวิเคราะห์เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของโครงการตามหลักการ การที่สผ. อนุมัติรายงานผลกระทบของโครงการที่มีข้อบกพร่องมากมาย โดยไม่มีกระบวนการตรวจสอบว่าผู้รับผิดชอบโครงการได้ดำเนินการตามแผนป้องกันและแก้ไขผลกระทบจริงตามที่ระบุไว้ในรายงานผลกระทบฯ หรือไม่ ทำให้รัฐไม่สามารถป้องกันผลกระทบในทางปฏิบัติได้ ประกอบกับการไม่มีบทลงโทษสำหรับผู้กระทำผิด ทำให้กลไกในการควบคุมทรัพยากรของรัฐล้มเหลว (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 24 พ.ค. 2542)

นักวิชาการที่มีแนวคิดแบบธรรมชาตินิยมจากองค์กรอื่นๆ เสนอให้เพิกถอนใบอนุญาตของบริษัทที่ปรึกษา ของบริษัทยูเนียนเพาเวอร์ เจนเนอเรชั่น จำกัด รวมทั้งเสนอให้มีการตรวจสอบกระบวนการอนุมัติรายงานผลกระทบฯ ของสผ. ตลอดจนให้ยุติการสร้างโรงไฟฟ้า และให้หาแนวทางใหม่ที่ไม่เกิดผลกระทบต่อปะการัง และต้องให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการด้วย (ธรณ์ 2542 :15) ส่วนองค์กรเอกชน 12 องค์กร เรียกร้องให้รัฐบาลยกเลิกผลการอนุมัติรายงานผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมของสผ. และให้ถือว่าใบอนุญาตของรัฐที่ออกให้แก่บริษัทเอกชน

ภายใต้เงื่อนไขการพิจารณาความเหมาะสมของรายงานผลกระทบฯ ฉบับเดิมเป็นโมฆะด้วย (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 4 เม.ย. 2542)

การต่อต้านกลไกการควบคุมทรัพยากรโดยรัฐเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า สังคมไม่ยอมรับการจัดการทรัพยากรแบบผูกขาด เนื่องจากเห็นว่าไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มที่มีแนวคิดแบบธรรมชาตินิยม ซึ่งต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้ในระยะยาว หรือกลุ่มที่มีแนวคิดแบบสังคมนิยมเชิงนิเวศ ที่ต้องการให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้รัฐลดบทบาทในการควบคุมทรัพยากรลง และเพิ่มอำนาจของสังคมในการจัดการทรัพยากรมากขึ้น จึงสะท้อนว่า สังคมเชื่อมั่นในหลักการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมมากกว่า

ความพยายามของรัฐในการสร้างความชอบธรรมให้แก่การควบคุมทรัพยากรแบบผูกขาด และกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร กลับสร้างปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรในลักษณะที่ซับซ้อนขึ้น ดังเช่นภายหลังจากที่สม. ยืนยันความถูกต้องของรายงานผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมของบริษัทเอกชนทั้งสองแห่ง (หนังสือพิมพ์มติชน 29 เม.ย. 2542) และประกาศไม่เพิกถอนใบอนุญาตหรือดำเนินคดีกับบริษัทที่ปรึกษาของบริษัทยูเนียนเพาเวอร์ฯ ตามกฎหมาย รวมถึงไม่ยกเลิกใบอนุญาตของหน่วยราชการที่ได้ออกให้แก่บริษัทยูเนียนเพาเวอร์ฯ ภายใต้เงื่อนไขการพิจารณารายงานผลกระทบฉบับที่มีข้อบกพร่องด้วย (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 4 ก.พ. 2542) และแนะนำให้บริษัทยูเนียนเพาเวอร์ฯ จัดจ้างบริษัทฯ ที่ปรึกษาแห่งใหม่ เพื่อแก้ไขข้อบกพร่อง (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 4 พ.ค. 2542) ซึ่งบริษัททั้งสองได้ยืนยันว่าจะปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของสม. เท่านั้น (หนังสือพิมพ์มติชน 29 เม.ย. 2542) ก็ทำให้การเคลื่อนไหวเพื่อวิพากษ์วิจารณ์สม. ว่าเป็นกลไกสร้างความชอบธรรมให้แก่การแสวงประโยชน์จากทรัพยากร มากกว่าจะเป็นกลไกควบคุมการเข้าถึงและใช้ทรัพยากร (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 4 พ.ค. 2542 หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ 4 พ.ค. 2542)

เนื่องจากกลไกควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรที่รัฐสร้างขึ้นอย่างซับซ้อน ถูกมองว่าเป็นกลไกในการสร้างความชอบธรรมให้แก่การเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องการจัดการทรัพยากรระหว่างกลุ่มทางสังคมมากยิ่งขึ้น จึงทำให้เกิดข้อเรียกร้องจากส่วนต่างๆ ของภาคประชาสังคม ให้รัฐจัดประชาพิจารณ์ (Public Hearing) โครงการผลิตไฟฟ้าต่างๆ ขึ้น (คณาจารย์มหาวิทยาลัย 1 ก.พ. 2541 หนังสือพิมพ์มติชน 20 ก.พ. 2541:6 จีรัฐมติ 2542 เกษียร 2542) เพราะเชื่อว่าการประชาพิจารณ์เป็นเวทีที่เปิดให้สังคมมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและถ่วงดุลกระบวนการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม จึงเป็นกลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรที่ดี

การประชาพิจารณ์ ในนิยามตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีปีพ.ศ. 2539 หมายถึง กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ทั้งผู้สนับสนุนและคัดค้านซึ่งได้รับผลกระทบต่อการดำเนินการโครงการของรัฐ ในด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม อาชีพ ความปลอดภัย วิถีชีวิตหรืออาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชนหรือสังคม และอาจนำไปสู่ข้อโต้เถียงหลายฝ่าย การประชาพิจารณ์ไม่ใช่ประชามติ แต่เป็นการใช้สิทธิทางการเมือง ซึ่งรัฐบาลสามารถกำหนดให้มีการจัดประชาพิจารณ์ในขั้นตอนการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ การพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสม การศึกษาผลกระทบด้านต่างๆ หรือในขั้นตอนใดก็ได้ ก่อนที่รัฐจะตัดสินใจในขั้นสุดท้ายให้โครงการนั้นดำเนินการได้ตามกฎหมาย ผู้มีสิทธิเข้าร่วมประชาพิจารณ์ ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียทั่วไป องค์กรพัฒนาเอกชน (หนังสือพิมพ์มติชน 26 ก.ค. 2542:18)

อย่างไรก็ตาม ตามนิยามในระดับสากล การประชาพิจารณ์เป็นกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง และถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการประเมินทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Assessment หรือ EA) เนื่องจากการประชาพิจารณ์ เป็นการเปิดให้สาธารณชนตรวจสอบหลักการของโครงการ ก่อนที่จะมีการตัดสินใจใดๆ เกี่ยวกับโครงการพัฒนาที่ใช้ทรัพยากรและสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสาธารณะ และก่อนที่จะมีการจัดทำร่างรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม (อีไอเอ) และเปิดให้สาธารณชนตรวจสอบอีกครั้ง ซึ่งถือเป็นกระบวนการตัดสินใจทางด้านเทคนิคในขั้นสุดท้าย

การประชาพิจารณ์จึงถือเป็นกระบวนการในการสร้างหลักประกันว่า โครงการพัฒนาต่างๆ จะต้องมีความโปร่งใส มีวิธีการดำเนินการที่น่าเชื่อถือ และมีระบบเตือนภัยแต่เนิ่นๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ดำเนินการโครงการรับรู้ถึงผลกระทบที่สำคัญ เพื่อจะได้แสวงหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม ทั้งยังเป็นการสร้างเงื่อนไขให้ผู้ดำเนินการโครงการ ต้องผนวกเอาแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้าไปอยู่ในโครงการพัฒนาให้ได้ รวมถึงเป็นการเปิดเวทีให้สาธารณชน ได้มีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์กับการพัฒนาประโยชน์จากทรัพยากรด้วย (Garner and O'Riordan 1982) จากการหลักการดังกล่าว จึงกล่าวได้ว่าการประชาพิจารณ์ เป็นกลไกส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร จึงป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรได้

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสังคมไทย การประชาพิจารณ์กลับถูกใช้เป็นกลไกสร้างความชอบธรรมให้แก่การเข้าถึงทรัพยากรของรัฐและทุน และเป็นกลไกกีดกันการมีส่วนร่วมของสาธารณะในกระบวนการผลิตไฟฟ้า ดังนั้นการประชาพิจารณ์จึงเป็นเงื่อนไขที่สร้างความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า ในกรณีของโครงการวางท่อส่งก๊าซไทย-พม่า นั้น รัฐบาลชวน หลีกภัย ไม่เปิดให้มีการประชาพิจารณ์ตามกระแสเรียกร้องของสังคม ทว่าได้แต่งตั้ง “คณะกรรมการแห่งชาติ เพื่อแก้ไขปัญหากรณีท่อส่งก๊าซธรรมชาติจากแหล่งยาดานา” ซึ่งมีนาย

อานันท์ ปันยารชุน เป็นประธาน เพื่อรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายและรายงานให้แก่รัฐบาลทราบ

อย่างไรก็ตาม เมื่อคณะกรรมการฯ ชุดดังกล่าว มีข้อเสนอแนะว่า การดำเนินการของ ปตท. ที่ผ่านมา มีข้อบกพร่องมากมายที่ควรเร่งแก้ไข หากไม่ก็จะสร้างความเสียหายทั้งต่อสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจสังคม (ช่วยความร่วมมือเพื่อสิ่งแวดล้อมและพัฒนาไทย 2541) แต่นายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นผู้แต่งตั้งคณะกรรมการฯ ชุดดังกล่าวขึ้นมาเอง กลับละเลยไม่ให้ความสำคัญกับคำแนะนำของคณะกรรมการฯ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รัฐไม่ให้ความสำคัญกับหลักการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร แม้ว่าหน้าที่รัฐบาลแต่งตั้งคณะกรรมการฯ ชุดดังกล่าวขึ้นมา จะเป็นการยอมรับโดยปริยายว่า การควบคุมทรัพยากรโดยรัฐไม่มีความชอบธรรมก็ตาม

การที่รัฐบาลตัดสินใจให้ ปตท. ดำเนินการต่อไปได้ทันทีภายหลังจากการรับฟังความคิดเห็นจากสาธารณะ ทำให้เกิดการต่อต้านจากสังคมอย่างชัดเจน กลุ่มสิทธิมนุษยชนโดยสุลักษณ์ ศิวลักษณ์ ได้ประกาศปิดป่าเป็นครั้งที่สอง และเมื่อรัฐบาลใช้กำลังเข้าจับกุมและดำเนินคดีกับผู้ชุมนุมปิดป่า รวมถึงใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุมของชาวบ้านตำบลจระเข้เผือกที่ขัดขวางการวางท่อก๊าซฯ ในพื้นที่ในเวลาใกล้เคียงกัน ก็ทำให้เกิดกระแสต่อต้านจากสังคมในวงกว้างมากขึ้น กลุ่มคณาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เพื่อประชาธิปไตยและสิ่งแวดล้อม (2541) เผยแพร่บทความเรื่อง “รัฐบาล-ปตท.ต้องรับผิดชอบต่อสังคม” เพื่อโต้แย้งการดำเนินการของรัฐบาลและ ปตท. ที่ขัดแย้งกับคำแนะนำของคณะกรรมการแห่งชาติ ขัดต่อหลักการแห่งรัฐธรรมนูญ และไม่สอดคล้องกับความชอบธรรม (คณาจารย์มหาวิทยาลัย 2542) การที่กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของคณะกรรมการแห่งชาติ ซึ่งเป็นกลไกแก้ปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร ถูกรัฐใช้เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้แก่การเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ จึงเท่ากับว่า รัฐได้ทำลายกลไกแก้ปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ไม่มากนัก และสร้างเงื่อนไขให้เกิดความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรมากยิ่งขึ้นโดยไม่จำเป็น

ส่วนในกรณีของโครงการโรงไฟฟ้าปอนอกและหินกรูดนั้น รัฐบาลชวนอ้างว่าได้จัดประชาพิจารณ์ขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อเปิดให้สาธารณชนเข้ามามีส่วนร่วมให้ความเห็นเกี่ยวกับโครงการตั้ง แต่ยังไม่ได้นำผลการก่อสร้าง อย่างไรก็ตาม การประชาพิจารณ์ครั้งนี้ เกิดขึ้นภายหลังจากที่กลไกของรัฐได้อนุมัติให้โครงการดำเนินการก่อสร้างไปแล้ว คงเหลือแต่การออกใบอนุญาตของกรมเจ้าท่าในขั้นตอนสุดท้ายเท่านั้น นอกจากนี้ ยังเป็นการประชาพิจารณ์ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการคัดเลือกคณะกรรมการประชาพิจารณ์ ระยะเวลาในการประชาพิจารณ์

รวมถึงประเด็นในการประชาพิจารณ์⁶⁴ ซึ่งประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ ไม่รับรู้รายละเอียดที่ชัดเจนของโครงการ ทั้งยังถูกกำหนดให้เป็นเพียงผู้เข้าร่วมเท่านั้น ซึ่งแสดงถึงการที่รัฐไม่ให้ความสำคัญกับหลักการมีส่วนร่วมในการประชาพิจารณ์อย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ การประชาพิจารณ์ครั้งแรก จึงถูกปฏิเสธจากชุมชนท้องถิ่นตั้งแต่แรกเช่นกัน กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบ้านกรูดและกลุ่มรักท้องถิ่นบ่อนอก ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง ได้ยื่นหนังสือต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เพื่อคัดค้านการประชาพิจารณ์ครั้งนี้ โดยให้เหตุผลว่าเป็นการประชาพิจารณ์ที่ไม่ชอบธรรม เพราะผิดขั้นตอนและไม่โปร่งใส เนื่องจากเป็นการถามความเป็นของประชาชนในท้องถิ่น ภายหลังจากที่รัฐได้ตัดสินใจในทางกฎหมายไปหมดแล้ว จึงเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นการประชาพิจารณ์เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่โครงการ

นอกจากนี้ การที่รัฐบาลไม่ตอบสนองข้อเรียกร้องของชาวบ้าน ที่ต้องการให้มีการประชาพิจารณ์ก่อนที่จะมีการตัดสินใจอนุมัติโครงการ แต่กลับรอให้มีการตัดสินใจอนุมัติโครงการเสร็จสิ้นไปก่อน และถูกต่อต้านอย่างหนักจึงค่อยมีคำสั่งให้ประชาพิจารณ์ จึงเห็นได้ชัดเจนว่า เป็นการประชาพิจารณ์เพื่อมุ่งลดกระแสการต่อต้านของสังคม มากกว่าจะเป็นการประชาพิจารณ์เพื่อประกอบการพิจารณาความเหมาะสมของโครงการตามหลักการที่ควรจะเป็น ชุมชนท้องถิ่นจึงได้เรียกร้องให้รัฐจัดประชาพิจารณ์ภายใต้เงื่อนไขใหม่ที่ว่า รัฐจะต้องยกเลิกผลการอนุมัติรายงานผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมที่ได้อนุมัติไปแล้ว และยกเลิกสัญญาทั้งหมด ตลอดจนใบอนุญาตทั้งหมดก่อนเท่านั้น

นอกจากนี้ ชุมชนท้องถิ่นได้เรียกร้องการประชาพิจารณ์ที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการคัดเลือกตัวคณะกรรมการ และกำหนดประเด็น ตลอดจนเวลาในการประชาพิจารณ์ด้วย เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นไม่มีความเชื่อมั่นในคณะกรรมการประชาพิจารณ์ที่แต่งตั้งโดยรัฐ เพราะคณะกรรมการประชาพิจารณ์ในครั้งนี้ บางคนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการสร้างโรงไฟฟ้าย่างชัดเจน⁶⁵ (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 10 มี.ค. 2542) การต่อต้านการประชาพิจารณ์ของรัฐดังกล่าว แสดง

⁶⁴ การประชาพิจารณ์ครั้งนี้ได้กำหนดประเด็นในการรับฟังความคิดเห็นไว้ 4 ประเด็น ได้แก่ หนึ่ง ปัญหาระบบนิเวศทางทะเล รวมถึงการประกอบอาชีพทางทะเลและบนบก สอง มลพิษทางอากาศจากการผลิตของโรงงาน สาม ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สี่ ความมั่นคงและความสำคัญในประเทศ

⁶⁵ เช่น นายสิปปนนท์ เกตุทัต ประธานคณะกรรมการประชาพิจารณ์ มีตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ผลักดันโครงการมาตั้งแต่ต้น ส่วนนายทองโรจน์ อ่อนจันทร์ คณะกรรมการอีกคนหนึ่ง มีตำแหน่งเป็นประธานสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ซึ่งมีสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนายอานันท์ ปันยารชุน ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภาสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยอยู่ นอกจากนี้ นายอานันท์ยังเป็น

ให้เห็นว่า ชุมชนท้องถิ่นไม่ยอมรับการประชาพิจารณ์ ภายใต้เงื่อนไขซึ่งรัฐเป็นผู้กำหนดและวางกฎเกณฑ์ในการประชาพิจารณ์ โดยไม่ให้ความสำคัญกับหลักการมีส่วนร่วม

อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐยืนยันความชอบธรรมของการประชาพิจารณ์ที่ปราศจากการมีส่วนร่วมดังกล่าว พร้อมทั้งจัดให้มีการประชาพิจารณ์โรงไฟฟ้าบ่อนอกขึ้น ชุมชนท้องถิ่นจึงได้เคลื่อนไหวต่อต้านด้วยการไม่เข้าร่วมการประชาพิจารณ์ แต่กลับชุมนุมกันอย่างสงบที่บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัด ซึ่งเป็นสถานที่จัดประชาพิจารณ์นั่นเอง พร้อมทั้งชูป้ายคัดค้านการประชาพิจารณ์ต่างๆ เช่น “ประชาพิจารณ์โคตรเลว” “หยุดข่มขืนชาวบ้านด้วยการประชาพิจารณ์” “เลิกทาสไปนานแล้ว แต่ทำไมประชาพิจารณ์เยี่ยงทาส” “อำนาจรัฐกดหัวประชาชน” “ซื้อที่ดิน แถมทะเล นายทุนรับเงิน ชาวบ้านรับกรรม นี้หรือเมืองไทย” “สิทธิชุมชนเป็นของเรา อย่าให้ขี้ข้านายทุนย่ำยี” “ถ้าไรอยู่ในมือต่างชาติ ความพินาศอยู่ที่ชาวประจวบ” “คนประจวบไม่ต้องการโรงไฟฟ้าถ่านหิน” “สังคมทาส โครงการโรงไฟฟ้าไอพีพีเปิดเผยไม่ได้” ซึ่งสะท้อนการไม่ยอมรับการประชาพิจารณ์ที่ปราศจากการยอมรับในอำนาจและสิทธิในการตัดสินใจของท้องถิ่นนั่นเอง

นอกจากนี้ ชุมชนได้เข้ายื่นหนังสือคัดค้านการประชาพิจารณ์กับผู้ว่าราชการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พร้อมทั้งเรียกร้องให้รัฐบาลแต่งตั้ง “คณะกรรมการพิจารณาการก่อสร้างโรงไฟฟ้า” ขึ้น โดยให้ตัวแทนชาวบ้านมีส่วนร่วม (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 30 ก.ค. 2542) แสดงให้เห็นว่า การประชาพิจารณ์ซึ่งเป็นกลไกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรของสังคมโดยสันติวิธี ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมอีกต่อไป เนื่องจากถูกมองว่าเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้แก่การใช้ทรัพยากรของรัฐและทุน และกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ซึ่งทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรมากยิ่งขึ้น การที่ชุมชนท้องถิ่นจึงต้องการให้มีการสรรหากลไกอื่นๆ ที่ให้ความสำคัญกับหลักการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ การประชาพิจารณ์ที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนหลักการมีส่วนร่วมและความเป็นธรรมในการใช้ทรัพยากร จึงไม่สามารถเป็นกลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรได้ดังที่สังคมคาดหวัง องค์การพัฒนาเอกชน 12 แห่ง⁶⁶ ได้แถลงการณ์คัดค้านการประชาพิจารณ์ของรัฐ

ประธานบริษัทสหยูเนียนฯ ซึ่งเป็นบริษัทแม่ของบริษัทยูเนียนเพาเวอร์ฯ ผู้ดำเนินการโครงการโรงไฟฟ้าหินกรูดอีกด้วย

“ได้แก่ กลุ่มศึกษาพลังงานทางเลือกในอนาคต คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย กลุ่มเพื่อนประชาชน สมัชชาคนจน โครงการฝึกอบรมเยาวชนเพื่อการพัฒนา สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 16 สถาบัน กลุ่มศึกษาและรณรงค์มลภาวะอุตสาหกรรม สถาบันสันติประชาธรรม เสริมศึกษาลัย โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ และมูลนิธิโกมลคีมทอง

และสนับสนุนข้อเรียกร้องของชาวบ้านที่ต้องการให้รัฐสรรหากลไกใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร โดยให้เหตุผลว่าการประชาพิจารณ์ที่รัฐจัดขึ้นครั้งนี้ ไม่ให้ความสำคัญกับหลักการมีส่วนร่วม เนื่องจากเป็นการประชาพิจารณ์ ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากที่รัฐบาลได้ตัดสินใจอนุมัติโครงการไปแล้ว ซึ่งขัดแย้งกับหลักการประชาพิจารณ์ที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ การที่รัฐไม่ยอมยกเลิกผลการอนุมัติต่างๆ ที่ได้ทำไปแล้วก่อนการประชาพิจารณ์ ทั้งยังคงออกใบอนุญาตก่อสร้างท่าเทียบเรือให้แก่โครงการโรงไฟฟ้าปอนอก ในระหว่างที่มีการประชาพิจารณ์อยู่ ยังแสดงให้เห็นว่า รัฐไม่ได้ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมทางสังคมในการประชาพิจารณ์อย่างแท้จริง แต่ใช้การประชาพิจารณ์เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้แก่โครงการที่ถูกคัดค้านเท่านั้น ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนเห็นว่า หากรัฐไม่สนับสนุนให้การประชาพิจารณ์เป็นกลไกของการสร้างความเป็นธรรมในการจัดการทรัพยากรอย่างแท้จริง การประชาพิจารณ์ย่อมกลายเป็นเงื่อนไขที่สร้างความขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้นในอนาคตอย่างแน่นอน (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 4 เม.ย. 2542)

ส่วนนักวิชาการเห็นว่า การประชาพิจารณ์จะเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้อย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ในรูปแบบที่เข้าใจง่าย และในระยะเวลาที่เหมาะสม ก่อนที่จะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ การที่รัฐไม่ให้ความสำคัญกับหลักการมีส่วนร่วมทั้งในด้านข้อมูลข่าวสารและในการประชาพิจารณ์ แต่กลับใช้การประชาพิจารณ์เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้แก่โครงการใช้ทรัพยากรของรัฐ เท่ากับว่ารัฐได้ทำลายกลไกการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธีที่มีอยู่เดิม ซึ่งนำไปสู่การเผชิญหน้าและการแก้ปัญหาด้วยความรุนแรงในอนาคต (หนังสือพิมพ์ข่าวสด 20 ก.ค. 2542) นักวิชาการจึงเสนอให้มีการตรากฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พ.ร.บ. การประชาพิจารณ์ และพ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารราชการ เพื่อเป็นหลักประกันว่า ประชาชนจะสามารถเข้าถึงข้อมูลของหน่วยราชการได้อย่างโปร่งใส และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการต่างๆ ตามเจตจำนงแห่งรัฐธรรมนูญได้โดยไม่ถูกกีดกัน

การที่รัฐนำเอาแนวคิดที่ว่าด้วยคุณธรรมเชิงเศรษฐกิจ มาสร้างความชอบธรรมให้แก่การใช้ทรัพยากรของรัฐและทุนในกระบวนการผลิตไฟฟ้า ได้กีดกันการมีส่วนร่วมของสังคมในการจัดการทรัพยากร จึงสร้างความไม่เป็นธรรมในการจัดการทรัพยากรมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การที่รัฐสร้างกลไกต่างๆ ขึ้นมา เพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากรให้สอดคล้องกับหลักคุณธรรมเชิงเศรษฐกิจ แต่กลไกต่างๆ เหล่านั้น กลับกีดกันการมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น และทำให้รัฐและทุนมีความชอบธรรมที่จะใช้ทรัพยากรของส่วนรวม ราวกับเป็นสมบัติส่วนตัว จึงทำให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในลักษณะต่างๆ เพื่อต่อต้านการแปรรวมชาติเป็นทุนทางเศรษฐกิจ และต่อต้านกลไกการกีดกันสังคมจากการจัดการทรัพยากร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สังคมไม่ยอมรับการจัดการทรัพยากรใน

ลักษณะผูกขาด และเห็นว่าการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม จะสามารถตอบสนองความต้องการใช้ทรัพยากรของคนทุกกลุ่มในสังคมอย่างเป็นธรรมมากกว่า

5.3 ความหลากหลายของความคิดสิ่งแวดล้อมนิยมในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movements) ซึ่งกำลังก่อตัวขึ้น มีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการนิยามความหมายสิ่งแวดล้อมนิยมอย่างหลากหลาย และยังถือเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงถึง “การเมืองรูปแบบใหม่” (the new politics) ซึ่งกลุ่มต่างๆ ในภาคประชาสังคม (Civil Society) พยายามแสดงเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันในฐานะที่เป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย เพื่อเปิดพื้นที่ทางการเมืองและเปิดโอกาสให้กลุ่มชนที่ถูกปิดกั้นในระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน รวมถึงคนที่ถูกกีดกันให้อยู่ในพื้นที่ชายขอบของสังคมได้แสดงตัวตน และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการกับวิถีชีวิตของตนเอง

ในต่างประเทศ การเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ซึ่งเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางนับตั้งแต่ช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1970s เป็นต้นมา ถือเป็น การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมที่เสื่อมศรัทธาในอำนาจรัฐ และความผูกพันของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ซึ่งไม่สามารถปรับตัวเพื่อแก้ปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันกับความต้องการของคนในสังคม ประชาชนจึงหันไปสร้างอำนาจใหม่ให้เป็นทางเลือกของระบบ นั่นคือการกลับไปหาพลังอำนาจของประชาชน ที่เรียกว่า “ภาคประชาสังคม”

การเคลื่อนไหวทางสังคมโดยภาคประชาสังคม จึงได้ชื่อว่าเป็นการเมืองรูปแบบใหม่ เนื่องจากเป็นการเคลื่อนไหวร่วมกันในแนวกว้างและเน้นความเป็นเครือข่ายโยงใย ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อช่วงชิงอำนาจรัฐ แต่เป็นการใช้อำนาจของความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย จำกัดการใช้อำนาจของรัฐ เพื่อลดการผูกขาดโดยภาครัฐลง ควบคู่ไปกับการขยายพื้นที่ของภาคประชาสังคมให้กว้างขวางและมีพลังมากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายที่อยู่เหนือกว่าผลประโยชน์ส่วนตัวหรือผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ดังที่การเมืองของกลุ่มผลประโยชน์แบบเก่ามักกระทำกัน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2540:7-47)

ดังนั้นการที่ภาคประชาสังคมในสังคมไทยได้เคลื่อนไหว เพื่อนิยามความหมายสิ่งแวดล้อมอย่างหลากหลาย ชี้ให้เห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติมิใช่เป็นแค่ปัจจัยทางเศรษฐกิจ แต่ยังเป็นต้นทุนชีวิตและทุนทางสังคม ส่วนสิ่งแวดล้อมนิยมก็มีใช่แค่มีทัศนคติ แต่ยังเป็นเครื่องแสดงถึงความมีตัวตนของคนในสังคมด้วย การเคลื่อนไหวดังกล่าวจึงเป็นการเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้กว้างขวางขึ้น เพื่อเป็นเวทีที่จะให้โอกาสประชาชนที่ถูกกีดกันให้อยู่ชายขอบของสังคม ได้มีโอกาสแสดงตัวตน และกำหนดวิถีชีวิตตนเองได้มากขึ้น

ตามความเห็นของธีรยุทธ บุญมี ภาคประชาสังคมได้ก่อรูปขึ้นมานานแล้ว โดยมีพัฒนาการอยู่ 4 ขั้นตอน ขั้นตอนแรก เริ่มต้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2500 หลังจากต้องเผชิญกับปัญหาสังคมซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจแผนใหม่ คนไทยก็เกิดจิตสำนึกระดับสังคมขึ้นมาแทนที่จิตสำนึกแบบชุมชน เพราะมองเห็นว่าตนได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ใหญ่กว่าชุมชนแต่ดั้งเดิม และต้องเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ปัญหา ขั้นตอนที่สอง คือช่วงเวลาของการจัดตั้งองค์กรทางสังคมต่างๆ ขึ้นมาเพื่อดูแลซึ่งกันและกัน ขั้นตอนที่สาม คือช่วงเวลาในปัจจุบันที่เป็นช่วงของการก่อรูปอุดมการณ์ร่วมของสังคมที่ยึดถือคุณธรรมเป็นคุณค่าทางสังคม ส่วนขั้นตอนสุดท้าย เป็นช่วงเวลาในอนาคตซึ่งอุดมการณ์ร่วมของสังคมจะตกผลึกจนกลายเป็นสถาบัน ที่มีบทบาทและมีหน้าที่เป็นที่ยอมรับของสังคม (ธีรยุทธ บุญมี 2536)

แม้ว่านักวิชาการจะมีความคิดเห็นแตกต่างกันในการนิยามความหมายให้แก่ “ประชาสังคม” แต่ก็มีแนวคิดที่ร่วมกันอยู่ด้วย เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองว่าประชาชนสังคม เกิดขึ้นเมื่อผู้คนในสังคมมองเห็นความเป็นพวกเดียวกัน และยอมรับสิทธิของกันและกัน ดังนั้นในความเห็นของนิธิ ประชาสังคมจึงเป็นการเคลื่อนไหวที่เพิ่งเกิดขึ้นมาในทศวรรษที่ 2530 นี้เอง เมื่อประชาชนร่วมกันเพื่อเรียกร้องสิทธิ และคนอื่นๆ ในสังคมก็ยอมรับสิทธิในการแสดงออกของพวกเขา ในขณะที่อเนก เหล่าธรรมทัศน์ นิยามประชาสังคมว่าเป็นการแสดงออกทางการเมืองอย่างมีศักดิ์ศรี ส่วนเกษียร เตชะพีระ มองว่า รากฐานของประชาสังคมอยู่ที่การยอมรับความแตกต่างหลากหลายที่ดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างอารยะ ซึ่งเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ทุกฝ่ายยอมรับนั่นเอง (ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาคการณ์ ไกล (บก.) 2540)

ดังนั้นการที่ภาคประชาสังคมได้เคลื่อนไหวในเวทีของสาธารณะเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมโดยไม่ปล่อยให้มันเป็นบทบาทของรัฐแต่ฝ่ายเดียว จึงบ่งบอกถึงพัฒนาการของภาคประชาสังคม ซึ่งค่อยๆ ก่อรูปขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างคุณค่าแบบใหม่ขึ้นในสังคม สำหรับความเห็นของอานันท์ กาญจนพันธุ์นั้น มองว่าการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม เป็นความพยายามที่จะสร้างคุณค่าที่วางอยู่บนพื้นฐานอุดมการณ์สำคัญ 2 ประการที่เชื่อมโยงกัน คือ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งมักแสดงออกผ่านความคิดเรื่องสิทธิ และการแสดงความเป็นตัวตน ซึ่งถือเป็นอำนาจของกลุ่มชนที่จะไม่ยอมให้ถูกกีดกันสิทธิอย่างไม่เป็นธรรม ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างหลักประกันว่าคนทุกกลุ่มในสังคมจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน และเมื่อมีการกีดกันเกิดขึ้น ก็จะมีการต่อสู้เพื่อให้ผู้ที่ถูกกีดกันได้มีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง (อานันท์ 2541ข. :23)

นอกจากนี้ การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม ยังถือเป็นการก่อตัวของ “การเมืองเรื่องความเป็นตัวตน” ด้วย (the Politics of Identity) เนื่องจากความเป็นตัวตน ไม่ใช่แค่ภาพ

ลักษณะที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อสะท้อนความทรงจำเกี่ยวกับปัจเจกเท่านั้น แต่ความเป็นตัวตนยังเป็นวาทกรรมของกลุ่มคนที่พยายามสร้างขึ้นมา เพื่อกำหนดว่าใครควรจะถูกมอง ถูกประเมินและถูกให้คุณค่าอย่างไร ซึ่งนำไปสู่การสร้างเงื่อนไขในทางปฏิบัติต่อกลุ่มคนนั้น ในลักษณะที่แตกต่างจากกลุ่มคนอื่น ๆ การแสดงความเป็นตัวตน จึงถือเป็นการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับสิทธิในความเป็นมนุษย์แบบหนึ่ง (Calhoun 1995) เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการจัดการทรัพยากร และอำนาจในการกำหนดวิถีชีวิตตนเอง

กลุ่มคนชั้นกลางนับเป็นภาคประชาสังคมที่เคลื่อนไหวแสดงความเป็นตัวตน ในพื้นที่สาธารณะอย่างชัดเจนตลอดช่วง 10 ปีเศษที่ผ่านมา ดังจะเห็นได้จากการก่อรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาใหม่ๆ อย่างมากมาย เช่น ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ.5 ธรรมกาย สันติอโศก การเคลื่อนไหวทางศาสนาเหล่านี้ สะท้อนถึงคุณค่าแบบใหม่ที่คนชั้นกลางสร้างขึ้นมา เพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ และความขัดแย้งในจิตวิญญาณของคนชั้นกลางอย่างชัดเจน เนื่องจากในด้านหนึ่ง คนชั้นกลางได้รับประโยชน์จากกระบวนการพัฒนาทุนนิยมอุตสาหกรรม แต่ในอีกด้านหนึ่ง คนชั้นกลางซึ่งขาดจากรากฐานของชุมชนเดิม กลับรู้สึกแปลกแยกกับวิถีชีวิตแบบสังคมเมือง และรู้สึกไม่มั่นคงต่อชีวิตและรู้สึกถึงความด้อยอำนาจ เพราะไม่อาจควบคุมความเปลี่ยนแปลงที่ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ภายหลังจากที่สังคมไทยเปิดรับกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ส่วนใหญ่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของอุดมการณ์ทันสมัยแบบตะวันตกอย่างเต็มที่

ภายใต้เงื่อนไขเหล่านี้ คนชั้นกลางรุ่นใหม่ที่ต้องการแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจ ได้พยายามแสวงหาคูณค่าทางสังคมแบบใหม่ นอกเหนือปริมาณของพุทธศาสนาซึ่งพวกเขา รู้สึกว่ามีลักษณะที่หยุดนิ่ง ทั้งยังไม่มีแง่มุมทางด้านอารมณ์ซึ่งเชื่อมโยงกับคุณค่าทางสังคมหลายประการ และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของพวกเขาได้ คนชั้นกลางรุ่นใหม่จึงหันมาให้ความสนใจกับลัทธิพิธีต่างๆ ซึ่งให้ความสำคัญกับคุณค่าที่ใกล้เคียงกับคุณค่าทางสังคมมากกว่าแนวคิดเกี่ยวกับความทันสมัยและหลักการตลาด ซึ่งวัดพระธรรมกายนำมาสร้างแรงดึงดูดใจชาวพุทธคนชั้นกลาง สะท้อนนัยของแนวคิดการปฏิรูปนิยมอย่างชัดเจน ส่วนสันติอโศกนั้น กลับต่อต้านความทันสมัยและบริโภคนิยม พร้อมทั้งสร้างแรงดึงดูดใจชาวพุทธคนชั้นกลางด้วยการย้อนกลับไปหาวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ตามนัยสังคมพุทธเกษตรดั้งเดิม ส่วนลัทธิเสด็จพ่อ.5 เน้นความเมตตาและความยุติธรรมผสมผสานกับความทันสมัย จึงตอบสนองความต้องการของคนชั้นกลางในเมืองซึ่งแสวงหาความสำเร็จจากการทำธุรกิจและการมีชีวิตที่ดีตามค่านิยมสมัยใหม่

คุณค่าพื้นฐานซึ่งขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาของคนชั้นกลางยึดถือร่วมกัน ถือเป็น การหวนกลับไปสู่ความเป็นปัจเจกชนนิยม ซึ่งเน้นการสนใจแต่โลกส่วนตัวของตัวเอง มากกว่า ปัญหาของสังคม ซึ่งเป็นคุณค่าพื้นฐานของวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์นั่นเอง แต่การเคลื่อนไหวทาง

ศาสนาเพื่อแสวงหาคคุณค่าแบบใหม่ของคนชั้นกลางเหล่านี้ กลับสะท้อนความขัดแย้งในตัวเองที่ว่า คุณค่าความเป็นปัจเจกชนนิยมกลับเข้าถึงได้โดยผ่านวัฒนธรรมมหาชนของท้องถิ่น ซึ่งในอดีตเป็นเรื่องของการปฏิบัติแบบรวมหมู่ การเคลื่อนไหวทางศาสนาของคนชั้นกลางที่ก่อรูปขึ้นอย่างหลากหลายเหล่านี้ จึงบ่งชี้ถึงความเคลื่อนไหวและความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ร่วมกัน ในท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ (Anan 2000) ทั้งยังบ่งบอกว่า คนชั้นกลางมีการแสดงตัวตนอย่างหลากหลาย และความเป็นตัวตนของคนชั้นกลางหาได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่ ในด้านหนึ่งของคนชั้นกลางมักต่อต้านความทันสมัย ในขณะที่อีกด้านหนึ่งกลับเห็นดีเห็นงามไปกับคุณค่าของกระแสโลกาภิวัตน์

การเคลื่อนไหวเพื่อแสดงตัวตนในเวทีสาธารณะของคนชั้นกลาง ยังเกิดขึ้นในเงื่อนไขที่รัฐได้ขยายอำนาจในการควบคุมทรัพยากร และมีการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์ เพื่อใช้ในเป้าหมายเชิงเศรษฐกิจสำหรับตอบสนองผลประโยชน์ของคนส่วนน้อยในสังคมเพิ่มมากขึ้น ซึ่งได้ส่งผลให้โอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรของคนชั้นกลางหดแคบลงอย่างเห็นได้ชัด การแสดงตัวตนของคนชั้นกลางในกรณีลัทธิพิธีร.5 สะท้อนถึงความใฝ่ฝันของคนชั้นกลาง ที่ต้องการคงไว้ซึ่งความเป็นปัจเจกชน ในขณะเดียวกัน ก็ต้องการเข้าถึงอำนาจรัฐ เพื่อได้รับการแบ่งปันทรัพยากรจากกระบวนการพัฒนาความทันสมัย (นิติ 2536ข.)

ส่วนการที่คนชั้นกลางได้เคลื่อนไหวแสดงตัวตนในเวทีสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจนในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ทั้งที่ก่อนหน้านี้คนชั้นกลางไม่เคยใส่ใจกับปัญหาสิ่งแวดล้อมมากนัก แม้ว่าจะมีปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร ซึ่งสร้างผลกระทบต่อคนที่อยู่ในพื้นที่ชายขอบของสังคมอย่างรุนแรงมาก เพราะคนชั้นกลางส่วนใหญ่สามารถพึ่งพาความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ได้ ทั้งยังได้รับผลประโยชน์จากกระบวนการพัฒนาแบบทุนนิยม ที่อนุญาตให้สะสมทรัพย์สินในรูปแบบของที่ดินได้อย่างเสรี และสามารถตกทอดเป็นมรดกได้โดยไม่มีมาตรการควบคุมทางภาษี (อานันท์ 2541ข. :17-18) แต่การที่คนชั้นกลางได้พยายามเข้ามามีบทบาทในเวทีสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ก็เนื่องมาจากความเลื่อมใสของทรัพยากร ได้ส่งผลกระทบต่อคนชั้นกลางมากขึ้น ทั้งในแง่ที่เป็นผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลภาวะโดยตรง และในแง่ที่เป็นผลกระทบจากการถูกกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม คนชั้นกลางจึงจำเป็นต้องเข้ามาแสดงความเป็นตัวตนในเวทีสิ่งแวดล้อมเพื่อผลักดันให้ภาคประชาสังคมมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรมากขึ้น ซึ่งเท่ากับช่วยให้คนชั้นกลางเองมีสิทธิมีเสียงในการจัดการทรัพยากร และสามารถควบคุมวิถีชีวิตของตนเองได้มากขึ้น ซึ่งถือเป็นการป้องกันและลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับคนชั้นกลางเองด้วย

อย่างไรก็ตาม การที่ภาคประชาสังคมได้เคลื่อนไหวเพื่อนิยามความหมายสิ่งแวดล้อมนิยมอย่างหลากหลาย ย่อมเป็นเครื่องสะท้อนว่าภาคประชาสังคมเอง ก็หาได้มีความเป็นอันหนึ่งอัน

เดียวกันไม่ ดังจะเห็นได้ว่า คนในชุมชนท้องถิ่นซึ่งจัดเป็นคนชายขอบของสังคม บางส่วนได้เคลื่อนไหวสนับสนุนการใช้ทรัพยากรในกระบวนการผลิตไฟฟ้า เนื่องจากได้รับผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรในเชิงเศรษฐกิจ แต่ไม่ได้รับผลกระทบโดยตรง จึงยอมรับแนวคิดคุณธรรมเชิงเศรษฐกิจของรัฐ ให้เป็นความชอบธรรมในการใช้ทรัพยากร

ในขณะที่คนชายขอบของสังคมอีกบางส่วนในท้องถิ่น ได้เคลื่อนไหวคัดค้านการใช้ทรัพยากรในเชิงเศรษฐกิจ โดยการนิยามความหมายธรรมชาติเป็นทุนชีวิตและทุนทางสังคม และสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อแสดงตัวตนของคนในท้องถิ่นที่มีแนวคิดแบบสังคมนิยมเชิงนิเวศ ซึ่งให้คุณค่ากับการใช้ทรัพยากรบนหลักความยั่งยืนเชิงนิเวศและหลักความเป็นธรรมทางสังคม คนเหล่านี้จึงไม่ยอมรับการที่รัฐพยายามแปรทรัพยากรซึ่งเป็นสมบัติของส่วนรวม ให้เป็นกรรมสิทธิ์เอกชน และไม่ยอมรับว่าแนวคิดคุณธรรมเชิงเศรษฐกิจ เป็นความชอบธรรมในการใช้ทรัพยากร ทั้งนี้เพราะคนในท้องถิ่นเหล่านี้มีพื้นฐานความคิดในเรื่องสิทธิการจัดการทรัพยากรตามหลักจารีตประเพณี และเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการใช้ทรัพยากรในเชิงเศรษฐกิจ และยังคงกีดกันสิทธิ และถูกกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรด้วยกลไกของรัฐรูปแบบต่างๆ

สำหรับคนชั้นกลางที่มีพื้นฐานวิถีคิดแบบเทคโนโลยีนิยมซึ่งจัดเป็นคนชั้นกลางกลุ่มใหญ่ ได้รับอิทธิพลจากหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ การใช้ชีวิตผูกพันแน่นกับระบบตลาด และการพัฒนาความทันสมัยตามแบบตะวันตก คนชั้นกลางเหล่านี้จึงยอมรับสิ่งแวดล้อมนิยมในโฆษณาซึ่งสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมนิยมในกระแสโลกาภิวัตน์จากตะวันตก คนเหล่านี้มองธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตในเชิงเศรษฐกิจ ที่มีไว้เพื่อสร้างอรรถประโยชน์สนองตอบความต้องการของมนุษย์เท่านั้น ซึ่งทำให้เชื่อว่ามนุษย์สามารถดักตวงประโยชน์จากธรรมชาติได้ ด้วยการสร้างเครื่องมือขึ้นมาจัดการกับการใช้นั้นให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุด ทั้งเครื่องมือที่เป็นกฎเกณฑ์และเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน คนชั้นกลางกลุ่มนี้จึงไม่ได้ต่อต้านความพยายามของรัฐในการแปรธรรมชาติเป็นทุนทางเศรษฐกิจ และยอมรับการนิยามความหมายคุณธรรมเชิงเศรษฐกิจ ให้เป็นความชอบธรรมในการใช้ทรัพยากรด้วย

สำหรับคนชั้นกลางบางส่วนที่มีวิถีคิดแบบธรรมชาตินิยม เพราะได้รับอิทธิพลทางความคิดจากกระแสธรรมชาตินิยมจากตะวันตก คนเหล่านี้มองธรรมชาติเป็นเพียงระบบนิเวศ และเน้นความเข้าใจระบบนิเวศธรรมชาติจากมุมมองด้านวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ คนเหล่านี้มองความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม จากด้านที่เป็นรูปธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพเท่านั้น ขณะที่มองข้ามความหมายของธรรมชาติในด้านจิตใจ ด้านวัฒนธรรม และด้านสังคม ซึ่งถือได้ว่าเป็นการมองธรรมชาติแบบแยกส่วน นอกจากนั้นยังถือว่าลักษณะธรรมชาตินั้นมีความเป็นสากล แม้ว่าจะระบบนิเวศที่มีอยู่ตามธรรมชาติ จะมีความแตกต่างกันอย่าง

หลากหลายในภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ก็ตาม ดังนั้นจึงเชื่อว่าสามารถแยกระบบธรรมชาติออกมาได้ อย่างเป็นอิสระจากระบบสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ หรืออีกนัยหนึ่งเชื่อว่าระบบธรรมชาตินั้น แยกขาดและไม่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมใดๆ คนชั้นกลางที่มีแนวคิดแบบธรรมชาตินิยมยังมองธรรมชาติเป็นทรัพยากรด้วย ดังนั้นเครื่องมือที่ถูกเสนอขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่จัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ก็คือกลไกรัฐและกลไกตลาดซึ่งถือเป็นกลไกภายนอกมากกว่ากลไกของสังคมหรือชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นกลไกภายใน คนชั้นกลางซึ่งมีวิธีคิดแบบธรรมชาตินิยม จึงไม่ให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากร และยอมรับแนวคิดคุณธรรมเชิงเศรษฐกิจ ให้ความชอบธรรมในการใช้ทรัพยากร

การเข้ามามีบทบาทในเวทีสิ่งแวดล้อมของคนชั้นกลางที่มีแนวคิดแบบธรรมชาตินิยม มักไม่มีส่วนแก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีรากฐานมาจากความไม่เป็นธรรมในการใช้ทรัพยากร นอกจากนี้ การที่คนชั้นกลางกลุ่มนี้เคลื่อนไหวคัดค้านการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์ แม้จะมองเห็นปัญหาของการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์ โดยรัฐ ยังแสดงให้เห็นว่า คนชั้นกลางกลุ่มนี้แม้จะต่อต้านการถูกกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม แต่ก็ยังคงต้องการเข้าถึงผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรเพื่อเป้าหมายในเชิงเศรษฐกิจตามแนวทางเดิมต่อไป

สำหรับคนชั้นกลางอีกกลุ่มหนึ่งมีวิธีคิดแบบสังคมนิยมเชิงนิเวศ แม้ว่าจะไม่ได้ยึดถือหลักการตีประเพณีในการจัดการทรัพยากร แต่จัดเป็นกลุ่มคนที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากสิ่งแวดล้อมนิยมในตะวันตกอย่างหลากหลาย จึงนิยามความหมายธรรมชาติแตกต่างกันไปตามความเชื่อของตน เช่น กลุ่มที่มีแนวคิดแบบนิเวศวัฒนธรรม มองธรรมชาติเป็นตัวแทนของคุณค่าต่างๆ ซึ่งสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่างๆ ส่วนคนชั้นกลางบางส่วนที่มีพื้นฐานความคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชน มองธรรมชาติเป็นอำนาจในการจัดการกับวิถีชีวิตของตนเอง คนเหล่านี้เมื่อได้รับผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรในเชิงเศรษฐกิจ หรือถูกกีดกันสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร หรือถูกกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้นิยามความหมายธรรมชาติเป็นทุนทางสังคมหรือสมบัติของส่วนรวม และได้เคลื่อนไหวร่วมกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อโต้แย้งการกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร รวมทั้งต่อต้านการปิดกั้นทรัพยากรโดยการให้ทรัพยากรส่วนรวมราวกับเป็นสมบัติส่วนตัว พร้อมทั้งไม่ยอมรับการนิยามคุณธรรมเชิงเศรษฐกิจ ให้ความชอบธรรมในการใช้ทรัพยากรด้วย

5.4 สรุป

ความพยายามของรัฐในการนิยามความหมายคุณธรรมเชิงเศรษฐกิจ ให้เป็นความชอบธรรมในการใช้ทรัพยากรในโฆษณา ซึ่งเป็นการสร้างแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยมที่ครอบงำความคิดทางสังคมให้เป็นไปในทิศทางเดียว และการกีดกันการเข้าถึงทรัพยากรด้วยกลไกต่างๆ เพื่อให้รัฐมีความชอบธรรมที่จะผูกขาดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในเชิงเศรษฐกิจ และสามารถกีดกันคนกลุ่มอื่นๆ จากการเข้าถึงทรัพยากร เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการนิยามความหมายสิ่งแวดล้อมนิยมอย่างหลากหลายในสังคมมากยิ่งขึ้น

การที่กลุ่มต่างๆ ในภาคประชาสังคม ได้เคลื่อนไหวเพื่อนิยามความหมายสิ่งแวดล้อมนิยมอย่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการต่อต้านการผูกขาดการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อเสนอทางเลือกอื่นๆ ในการจัดการสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้ว่า กลุ่มเหล่านี้ได้สะท้อนพยายามสะท้อนถึงคุณค่าของธรรมชาติในด้านต่างๆ ที่ถูกรัฐมองข้าม ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าของธรรมชาติในด้านจิตใจ ด้านวัฒนธรรมและด้านสังคม นอกจากนี้ การเคลื่อนไหวในปริมนทลทางวัฒนธรรม และการสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ต่างๆ ของภาคประชาสังคม ยังเป็นการแสดงตัวตนของผู้ได้รับผลกระทบที่หลากหลาย ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการใช้ทรัพยากรในเชิงเศรษฐกิจ และอีกส่วนหนึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกกีดกันการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ทั้งนี้เพื่อให้รัฐยอมรับสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มต่างๆ ในภาคประชาสังคม เพื่อให้กลุ่มต่างๆ ในภาคประชาสังคมได้มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมมากขึ้น อันจะเป็นการช่วยให้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคม สามารถกำหนดวิถีชีวิตตัวเองได้มากขึ้น

การที่กลุ่มต่างๆ ในภาคประชาสังคม ได้เคลื่อนไหวเพื่อนิยามความหมายสิ่งแวดล้อมนิยมอย่างหลากหลาย จึงสะท้อนว่า การสถาปนาแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยมแบบเดียว ให้มีความชอบธรรมเหนือสิ่งแวดล้อมนิยมอื่นๆ นั้นมีข้อจำกัด เพราะไม่สามารถสนองตอบความต้องการที่แตกต่างกันของคนในสังคมได้ คนกลุ่มต่างๆ ในสังคมจึงต้องการให้มีการจัดการทรัพยากรหลายแบบในเงื่อนไขเวลาและพื้นที่เดียวกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คนในสังคมต้องการให้มีการจัดการทรัพยากรเชิงซ้อน เพื่อเปิดให้คนในสังคมสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน และมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง